

ΑΝΩΤΑΤΗ ΣΧΟΛΗ ΚΑΛΩΝ ΤΕΧΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΚΑΛΩΝ ΤΕΧΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΘΕΩΡΙΑΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΘΕΩΡΙΑΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

Ο ΕΡΩΤΑΣ ΣΤΙΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΕΣ ΔΥΣΤΟΠΙΕΣ:
ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ Ή ΑΝΑΤΡΟΠΗ;

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Βαΐα Σπ. Διβάνη

Αθήνα 2023

ATHENS SCHOOL OF FINE ARTS
SCHOOL OF FINE ARTS
DEPARTMENT OF THEORY AND HISTORY OF ART
MA PROGRAMME IN THEORY AND HISTORY OF ART

LOVE AND SEXUALITY IN DYSTOPIAN LITERATURE

POSTGRADUATE DISSERTATION

Vaia Sp. Divani

Athens 2023

Περίληψη

Στην παρούσα μεταπτυχιακή εργασία θα μελετηθούν τρία χαρακτηριστικά παραδείγματα δυστοπικών κειμένων της παγκόσμιας λογοτεχνίας και θα περιγραφεί το πέρασμα από την πειθαρχία και την επιβαλλόμενη ομοιομορφία των δυστοπικών κοινωνιών στη συναισθηματική αφύπνιση και την απόπειρα εξέγερσης. Πρόκειται για τα δυστοπικά λογοτεχνικά έργα *Εμείς*, *Θαυμαστός Καινούργιος Κόσμος* και *1984* των Yevgeny Zamyatin, Aldous Huxley και George Orwell, αντίστοιχα. Αφού παρουσιαστούν συνοπτικά οι κεντρικοί ήρωες και η πλοκή των εν λόγω δυστοπιών, θα αναλυθεί ο ρόλος της σεξουαλικότητας και των συναισθημάτων σε καθένα από αυτά αλλά και συγκριτικά, για να καταλήξουμε στην περιγραφή των διαφορετικών μορφών του έρωτα των πρωταγωνιστών και του τρόπου που αυτός λειτουργεί στην πλοκή ώστε να προκαλέσει ανατροπές. Η συνύπαρξη της απειλής του θανάτου και του έρωτα στις λογοτεχνικές δυστοπίες αποτελεί ένα ενδιαφέρον πεδίο μελέτης, ικανό να εγείρει ερωτήματα και να διευρύνει τον διάλογο στις εν λόγω θεματικές. Ως ερευνητικά εργαλεία προσφέρονται σημαντικοί στοχαστές του 20ου αιώνα που έθεσαν τις βάσεις στην σύγχρονη σκέψη. Ανάμεσα σε άλλους, θα μας απασχολήσουν κυρίως ο Michel Foucault, ο Sigmund Freud και ο Herbert Marcuse, με έργα σταθμούς για τη σκέψη της ανθρωπότητας όπως το *Επιτήρηση και Τιμωρία*, το *Πέρα από την αρχή της ηδονής* ή το *Έρωτας και Πολιτισμός*.

Λέξεις-κλειδιά: δυστοπία, δυστοπική λογοτεχνία, σεξουαλικότητα, έρωτας.

Summary

In this postgraduate dissertation, three characteristic dystopian texts of global literature will be studied and the transition from discipline and imposed uniformity of dystopian societies to emotional awakening and attempted rebellion will be described. These are the dystopian literary works *We*, *Brave New World* and *1984* by Yevgeny Zamyatin, Aldous Huxley and George Orwell, respectively. After briefly presenting the main characters and the plot of these dystopias, the role of sexuality and emotions in each of them will be analyzed, but also comparatively, to continue with the description of the different forms of love and how this contributes to significant plot developments. The coexistence of the threat of death and love in literary dystopias is an interesting field of study, capable of raising questions and broadening the dialogue on these themes. Important intellectuals who have indelibly contributed to the edifice of modern thought are offered as research tools. Among others, we will mainly be concerned with Michel Foucault, Sigmund Freud and Herbert Marcuse. Their seminal works, such as *Discipline and Punish*, *Beyond the Pleasure Principle* and *Eros and Civilization* stand as veritable cornerstones in the annals of human intellectual history, enhancing our analytical toolkit.

Keywords: dystopia, dystopian literature, sexuality, love.

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

Άντα Διάλλα, Μέλος ΔΕΠ, Καθηγήτρια Ευρωπαϊκής Ιστορίας των Νεότερων και Μοντέρνων Χρόνων

Μέλη της Εξεταστικής Επιτροπής:

Σοφία Ντενίση, Μέλος ΔΕΠ, Καθηγήτρια Ιστορίας και Κριτικής της Λογοτεχνίας

Βαρβάρα Ρούσσου, Μέλος ΕΔΠ, Γλώσσα και Λογοτεχνία

«Δηλώνω ότι είμαι ο/η αποκλειστικός/η δημιουργός της παραπάνω πρωτότυπης εργασίας, νόμιμος κάτοχος των πνευματικών δικαιωμάτων της και ότι έχω το δικαίωμα, να παραχωρήσω τα δικαιώματα που αναφέρονται στην παρούσα άδεια.

Βεβαιώνω, ότι το σύνολο του τεκμηρίου που καταθέτω αποτελεί γνήσιο έργο παραχθέν από εμένα και δεν παραβιάζει τα δικαιώματα άλλου δημιουργού με οποιονδήποτε τρόπο. Το τεκμήριο/α που καταθέτω είναι το τελικό εγκεκριμένο έργο από την εξεταστική επιτροπή, δεν προκύπτει από λογοκλοπή ή νοθευμένη έρευνα, δεν προσβάλλει πνευματικά δικαιώματα άλλων δημιουργών και δεν παραβιάζει προσωπικά δεδομένα.

Ως κάτοχος των πνευματικών δικαιωμάτων της εργασίας αυτής, παραχωρώ στην Ανώτατη Σχολή Καλών Τεχνών το μη-αποκλειστικό δικαίωμα δημοσίευσης και διάθεσης της ψηφιακής μορφής της εργασίας μου, εντός και εκτός του δικτύου, μέσω του Ιδρυματικού Αποθετηρίου «Art-IA», με την προϋπόθεση ότι διατίθεται με μία από τις παρακάτω άδειες

BIBΛΙΟΘΗΚΗ & ΚΕΝΤΡΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ Α.Σ.Κ.Τ. 2

που έχω επιλέξει κατά την αυτό-απόθεση. Η εν λόγω παραχώρηση δεν συγκρούεται με δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας τρίτων ή με παραχωρηθέντα ήδη από εμένα σε τρίτους σχετικά δικαιώματά μου. Η βιβλιοθήκη δεν ασκεί κανενός είδους επιμέλεια στο περιεχόμενο της εργασίας μου και αναλαμβάνω πλήρως την ευθύνη του περιεχομένου της.

Η έγκριση της παρούσας εργασίας δεν υποδηλώνει απαραιτήτως την αποδοχή των απόψεων του/ της συγγραφέα/ως από την Ανώτατη Σχολή Καλών Τεχνών (Ν. 5343/1932, άρθρο 202, παρ.2)»

Ευχαριστίες

Η παρούσα εργασία δεν θα ήταν εφικτό να πραγματοποιηθεί χωρίς την ενθουσιώδη αποδοχή της από την αγαπητή μου καθηγήτρια κι επιβλέπουσα κα. Άντα Διάλλα και τις κατατοπιστικές συμβουλές της και για αυτό την ευχαριστώ θερμά. Τα μαθήματα που από κοινού πραγματοποίησαν με τον κ. Γιάννη Κοτσώνη στο πλαίσιο του εν λόγω Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών αποτέλεσαν έμπνευση κι αφετηρία της ενασχόλησής μου με τις λογοτεχνικές δυστοπίες. Επιπλέον, οι παρατηρήσεις της κα. Ρούσσου Βαρβάρας οδήγησαν σε γόνιμο προβληματισμό και σημαντική βελτίωση του τελικού κειμένου. Πελώρια πηγή ευγνωμοσύνης αποτελούν οι δικοί μου άνθρωποι που -ο καθένας από τη θέση του-, βοήθησε κι ενίσχυσε την ως εδώ πορεία μου και την πραγματοποίηση της συγγραφής του παρόντος πονήματος, αλλά και κατανόησε την απόσυρση και την απουσία μου από κοινές στιγμές. Τέλος, ένα μεγάλο ευχαριστώ στους απανταχού λογοτέχνες, του παρελθόντος, του παρόντος και του μέλλοντος για τους ανεκτίμητους θησαυρούς που αφήνουν ως κοινή κληρονομιά.

«Κοινό συμπέρασμα στα δυστοπικά έργα είναι ότι ο μεγαλύτερος και τελικά ανίκητος εχθρός όλων των ολοκληρωτισμών είναι ο έρωτας, αυτή η πυρηνική επαναστατική πράξη που εναντιώνεται σε κάθε σύστημα εχθρικό προς τη ζωή.»

Δημήτρης Κωνσταντίνου

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	11
Κύριο μέρος	13
1. Προσεγγίζοντας τη δυστοπική λογοτεχνία	13
2. Σύντομη παρουσίαση των υπό μελέτη λογοτεχνικών κειμένων	17
2.1. Το “Εμείς” του Yevgeny Zamyatin	17
2.2. Ο “Θαυμαστός Καινούργιος Κόσμος” του Aldous Huxley	19
2.3. Το “1984” του George Orwell	21
3. Συγκριτική ανάλυση του ρόλου του σεξ και της σεξουαλικότητας στα υπό μελέτη δυστοπικά λογοτεχνικά κείμενα	25
4. Συγκριτική ανάλυση του ρόλου των συναισθημάτων στα υπό μελέτη δυστοπικά λογοτεχνικά κείμενα	32
5. Μορφές του έρωτα και ο ρόλος του στα υπό μελέτη δυστοπικά λογοτεχνικά κείμενα	38
5.1 Το “Εμείς” του Yevgeny Zamyatin, Ο “ρομαντικός” έρωτας, η σαγήνη και το ζελόγιασμα	40
5.2. Ο “Θαυμαστός Καινούργιος Κόσμος” του Aldous Huxley, Κλασική εξαρτημένη μάθηση- Ο “μαθημένος” έρωτας;	42
5.3 Το “1894” του George Orwell, Ο έρωτας ως πράξη πολιτική	47
6. Ο Foucault και τα “πειθήνια σώματα” των λογοτεχνικών δυστοπιών	50
7. Ο Freud και η ενόρμηση της ζωής	54
8. Ο Marcuse και η έννοια της “πλεονάζουσας απόθησης”	56
8.1. Η έννοια της “πλεονάζουσας απόθησης” του Marcuse στη δυστοπική λογοτεχνία	59

<i>Συμπεράσματα</i>	<i>61</i>
<i>Λογοτεχνικά κείμενα που μελετήθηκαν</i>	<i>64</i>
<i>Βιβλιογραφία</i>	<i>64</i>

Εισαγωγή

Στις δυστοπίες, ως κεντρικό διακύβευμα αναγνωρίζεται το καθετί που μας καθιστά ανθρώπινους, τα στοιχεία εκείνα που ορίζουν την ανθρωπινότητα. Υπό την απειλή του θανάτου της ανθρώπινης φύσης, όπως τη γνωρίζουμε, οι ήρωες των λογοτεχνικών δυστοπιών αφυπνίζονται μέσα από την πανανθρώπινη δύναμη της επιθυμίας, τη σαγήνη, τον έρωτα.

Στην παρούσα εργασία θα μελετηθούν τρία χαρακτηριστικά παραδείγματα δυστοπικών κειμένων της παγκόσμιας λογοτεχνίας και θα περιγραφεί το πέρασμα από την πειθαρχία και την επιβαλλόμενη ομοιομορφία των δυστοπικών κοινωνιών στη συναισθηματική αφύπνιση και την απόπειρα εξέγερσης. Πρόκειται για τα λογοτεχνικά έργα *Εμείς*, *Θαυμαστός Καινούργιος Κόσμος* και *1984* των Zamyatin, Huxley και Orwell, αντίστοιχα. Αφού παρουσιαστούν συνοπτικά οι κεντρικοί ήρωες και η πλοκή των εν λόγω δυστοπιών, θα αναλυθεί ο ρόλος της σεξουαλικότητας και των συναισθημάτων σε καθένα από αυτά αλλά και συγκριτικά, για να καταλήξουμε στην περιγραφή των διαφορετικών μορφών του έρωτα των πρωταγωνιστών και του τρόπου που αυτός λειτουργεί στην πλοκή ώστε να προκαλέσει ανατροπές. Το θέμα του έρωτα, τόσο παλιό όσο ο άνθρωπος, παραμένει ανεξάντλητο και ακατάπαυστα ακατανόητο- πάντοτε, ωστόσο, επίκαιρο και εμπνευστικό. Εξάλλου, ο νεαρός Baudelaire (1994, 13) έγραφε “αν αρχίζω από τον έρωτα, το κάνω γιατί ο έρωτας είναι για όλους -μάταια προσπαθούν να το αρνηθούν- η μεγάλη υπόθεση της ζωής”.

Ως ερευνητικά εργαλεία προσφέρονται σημαντικοί στοχαστές του 20ου αιώνα που έθεσαν τις βάσεις στην σύγχρονη σκέψη. Ανάμεσα σε άλλους, θα μας απασχολήσουν κυρίως ο Michel Foucault, ο Sigmund Freud και ο Herbert Marcuse.

Πιο συγκεκριμένα, ο Foucault (2011) στο κείμενό του *Επιτήρηση και Τιμωρία* εξετάζει την έννοια των “πειθήνιων σωμάτων”, έννοια που αποτυπώνει την υποταγή και τον έλεγχο του ατόμου από τις εξουσίες μέσω πειθαρχικών μηχανισμών. Η σύνδεση αυτής της θεωρίας με τη δυστοπική λογοτεχνία εισάγει το θέμα του σώματος και της σωματικότητας και, κατ’ επέκταση, της σεξουαλικότητας και του έρωτα. Παράλληλα, αναφέρονται παραδείγματα από τα μυθιστορήματα των Zamyatin, Huxley και Orwell, τα οποία αναδεικνύουν ως κεντρική την έννοια των

"πειθήνιων σωμάτων" στην ανάλυση των κοινωνικοπολιτικών πτυχών των δυστοπικών αφηγήσεων.

Ο Sigmund Freud (2011) στο δοκίμιο *Πέρα από την αρχή της ηδονής*, γραμμένο λίγο μετά το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, θα εισάγει την έννοια της ενόρμησης του θανάτου στη θεωρία του και θα αναγνωρίσει έναν θεμελιώδη ανταγωνισμό ανάμεσα στον Έρωτα και τον Θάνατο, στην ενόρμηση της ζωής και την ενόρμηση του θανάτου, στη λήμπιντο και την επιθετικότητα.

Ο Herbert Marcuse (1981) στο κείμενό του *Έρωτας και πολιτισμός* διερευνά περαιτέρω τις έννοιες του Freud για τον Έρωτα και τον Θάνατο, υποστηρίζοντας ότι ο Έρωτας δεν συνδέεται εγγενώς με τις καταστροφικές πτυχές της ανθρώπινης φύσης, αλλά περιέχει τη δυνατότητα για δημιουργικότητα και απελευθέρωση. Υποστηρίζει ότι ο Έρωτας μπορεί να οδηγήσει σε μια πιο αρμονική ενσωμάτωση των ανθρώπων με τη φύση και μεταξύ τους, ενώ ο Θάνατος αντιπροσωπεύει την ενόρμηση του θανάτου και τις καταστροφικές δυνάμεις που υπάρχουν στην κοινωνία. Υπογραμμίζει πώς οι σύγχρονες βιομηχανικές κοινωνίες καταστέλλουν υπερβολικά τα ανθρώπινα ένστικτα και επιθυμίες, οδηγώντας σε ψυχολογικές συγκρούσεις και αναστέλλοντας την πραγματική ανθρώπινη απελευθέρωση, ενώ οραματίζεται τη δυνατότητα μιας πιο ικανοποιητικής και αρμονικής ύπαρξης για τα άτομα μέσα σε μια "ερωτική ουτοπία".

Η συνύπαρξη της απειλής του θανάτου και του έρωτα στις λογοτεχνικές δυστοπίες αποτελεί ένα ενδιαφέρον πεδίο μελέτης, ικανό να εγείρει ερωτήματα και να διευρύνει τον διάλογο στις εν λόγω θεματικές. Τι ρόλο μπορεί, λοιπόν, να διαδραματίσει ο έρωτας ώστε να αποτρέψει την απο-ανθρωποποίηση των ατόμων; Είναι ένστικτο αναπόδραστο ή κοινωνική κατασκευή; Είναι συνειδητός ή κρύβεται μέσα σε ασύνειδες εκδηλώσεις, όπως η τέχνη; Τα παραδείγματα από την παγκόσμια λογοτεχνία προσφέρονται για ανάλυση και περαιτέρω τεκμηρίωση θεωριών, υποθέσεων και προβληματισμών πάνω στην ανθρώπινη κατάσταση.

1. Προσεγγίζοντας τη δυστοπική λογοτεχνία

Η λογοτεχνία είναι επινόηση, αναπαράσταση και μήτρα νέων ιδεών, όπως επίσης και κατασκευή, αναπαραγωγή και ανατροπή στερεοτύπων και κωδικών επικοινωνίας. Η λογοτεχνία έχει το προνόμιο να παράγει όρους και συνθήκες, να αναπαράγει και, ενίοτε, να υπονομεύει τις συλλογικές πολιτισμικές δομές και ιεραρχίες, τους πολιτισμικούς κανόνες και τις αξίες μιας χρονικής περιόδου. Η αιτία είναι ότι διαθέτετε πάντα λίγη περισσότερη ελευθερία από ό,τι άλλα είδη λόγου, συγκρινόμενη για παράδειγμα με την κυριολεκτική χρήση της γλώσσας στις επιστήμες. Για το λόγο αυτό, συχνά είναι πολύ πιο κοντά στις "κρυφές αλήθειες" από ό,τι κανείς θα περίμενε (Καρακάση, Σπυριδοπούλου & Κοτελίδης, 2015). Για τους Kennedy και Gioia (1999), στην λογοτεχνία, είτε πρόκειται για πραγματικά είτε για φανταστικά γεγονότα, προσδοκούμε από την μυθοπλασία να μας αποκαλύψει τον τρόπο που οι άνθρωποι πράττουν εν γένει κι όχι ένα αυθεντικό χρονικό για το πως ορισμένοι έπραξαν σε μια δεδομένη στιγμή στο παρελθόν. Στο ίδιο μήκος κύματος, η Virginia Woolf υπενθύμιζε στους αναγνώστες πως οι συγγραφείς δεν γράφουν μόνο "με προτάσεις αλλά και με παραγράφους και με κεφάλαια" υπονοώντας πως τα μυθιστορήματα δεν είναι απλώς "κομψά κατασκευάσματα [...] ωραίες προτάσεις τοποθετημένες η μία μετά την άλλη" και αναγνωρίζοντας έτσι στην πεζογραφία μια ηθική μορφή, η οποία συγκροτείται τόσο από το ύφος του συγγραφέα όσο και από την ουσία του έργου. Τέλος, ο Ford Madox Ford χαρακτήριζε το μυθιστόρημα ως "ένα μέσο για τη βαθιά και σοβαρή διερεύνηση της ανθρώπινης υπόθεσης (Γουντ, 2023, 13). Οι θέσεις αυτές προσδίδουν στην λογοτεχνία το πλεονέκτημα να επικοινωνεί αρχετυπικές αξίες μέσα από τυχαία παραδείγματα και, σε δεύτερη ανάλυση, να περιγράφει την ανθρώπινη συμπεριφορά οικουμενικά, να λειτουργεί ως αντανάκλαση αλλά και ως συνδημιουργός της ανθρώπινης κατάστασης ανά τους αιώνες.

Με τους ίδιους όρους, η δυστοπική λογοτεχνία, αν και συχνά ή επιπόλαια ταυτίζεται με σενάρια επιστημονικής φαντασίας, δεν αποκλείει την πραγματικότητα αλλά, τουναντίον, την παρουσιάζει εξωθημένη στα άκρα. Δεδομένου ότι η δυστοπική λογοτεχνία αρχικά εξελίχθηκε ως υπο-είδος της ουτοπίας, είναι χρήσιμο να αναφερθούμε εν συντομία στα χαρακτηριστικά αυτού του είδους. Η ίδια η προέλευση του όρου *ουτοπία* προέρχεται από τις ελληνικές λέξεις *ου* και *τόπος*, προϊδεάζοντάς μας πως ένας τέτοιος τόπος δεν έχει υπάρξει ακόμα στη γη. Ως σκοπός των ουτοπικών έργων

μπορεί να θεωρηθεί η αναζήτηση της καλύτερης δυνατής μορφής διακυβέρνησης και των τρόπων με τους οποίους κάτι τέτοιο θα μπορούσε να επιτευχθεί. Η μελέτη της ουτοπίας είναι τόσο παλιά όσο τα έργα αρχαίων φιλοσόφων, με χαρακτηριστικό παράδειγμα την Πολιτεία του Πλάτωνα (Minárik, 2009). Πέρα από το αρχαιοελληνικό όραμα για μια δίκαιη πόλη που θεσμίζεται από τους ανθρώπους της, σύμφωνα με τον Κωνσταντίνου (στο Zamyatin, χ.χ., 283) “η ουτοπική σκέψη στη Δύση τροφοδοτήθηκε και από την εβραιοχριστιανική νοσταλγία ενός χαμένου παραδείσου”. Πιο συγκεκριμένα, η ουτοπία μπορεί να οριστεί ως “ένας φανταστικός τόπος ή κυβέρνηση στην οποία έχει επιτευχθεί πολιτική και κοινωνική τελειότητα στον υλικό κόσμο. Οι πολίτες τέτοιων ουτοπιών είναι συνήθως καθολικά καθαροί, ενάρετοι, υγιείς και ευτυχισμένοι” (Minárik, 2009, 7).

Στην αντίθετη κατεύθυνση, η δυστοπική λογοτεχνία δεν εκκινεί από την επιθυμία για έναν καλύτερο κόσμο, αλλά από την ανάγκη να προειδοποιήσει την ανθρωπότητα για τις πιθανές συνέπειες και τις αναδυόμενες απειλές του τρόπου με τον οποίο η ίδια οργανώνεται, απεικονίζοντας “απαισιόδοξα κατεστραμμένες ή ηθικά στερημένες κοινωνίες” (Minárik, 2009, 10). Ο Moylan συνοψίζει εύστοχα το πλαίσιο μέσα στο οποίο αναδύθηκε αυτό το είδος λογοτεχνίας: “Η δυστοπική αφήγηση είναι σε μεγάλο βαθμό το προϊόν του τρόμου του εικοστού αιώνα. Εκατό χρόνια εκμετάλλευσης, καταστολής, κρατικής βίας, πολέμου, γενοκτονίας, αρρώστιας, πείνας, οικολογικής καταστροφής, κατάθλιψης, χρέους και σταθερής εξάντλησης της ανθρωπότητας μέσω της αγοράς και πώλησης της καθημερινής ζωής παρείχαν κάτι παραπάνω από αρκετά γόνιμο έδαφος για αυτή τη φανταστική, κρυφή πλευρά της ουτοπίας” (Moylan στο Pospíšil, 2016, 11).

Παρόλο που συχνά προβάλλουν ως σκηνικό κόσμο φανταστικούς, οι συγγραφείς των δυστοπικών μυθιστορημάτων εξερευνούν τις πιο σκοτεινές πτυχές της ανθρώπινης φύσης, τα πολιτικά συστήματα, τις τεχνολογικές προόδους και τις κοινωνικές δομές. Η κοινωνία που απεικονίζεται στη δυστοπική λογοτεχνία χαρακτηρίζεται συνήθως από ακραίο έλεγχο και περιορισμούς που επιβάλλονται από μια ολοκληρωτική κυβέρνηση ή μια ισχυρή εξουσία. Οι πολίτες μπορεί να αντιμετωπίσουν περιορισμένες ελευθερίες, συνεχή επιτήρηση και έλλειψη ιδιωτικότητας. Οι δυστοπικές κοινωνίες συχνά καταστέλλουν την ατομικότητα και επιβάλλουν τη συμμόρφωση. Το ανθρώπινο πνεύμα καταπιέζεται και οι άνθρωποι μειώνονται σε απλά γρανάζια της κρατικής μηχανής, χωρίς προσωπική αυτονομία. Το σκηνικό των δυστοπικών έργων είναι συνήθως ζοφερό, αποστειρωμένο ή και περιβαλλοντικά υποβαθμισμένο. Οι δυστοπικές κοινωνίες συχνά διαθέτουν ένα άκαμπτο κοινωνικό σύστημα, όπου η ελίτ ή η άρχουσα τάξη διατηρεί την εξουσία και τα προνόμια σε βάρος της πλειοψηφίας. Οι κυρίαρχες δυνάμεις στη δυστοπική λογοτεχνία συχνά

χειραγωγούν τις πληροφορίες και ελέγχουν την αφήγηση για να διατηρήσουν την εξουσία τους και να καταστείλουν την όποια διαφωνία ή διαφορετικότητα. Πρωταγωνιστές σε δυστοπικές ιστορίες είναι συχνά άτομα ή ομάδες που αντιστέκονται στο καταπιεστικό καθεστώς και επιδιώκουν να επιφέρουν αλλαγή ή να ανατρέψουν το σύστημα. Στα δυστοπικά μυθιστορήματα της παγκόσμιας λογοτεχνίας, η κοινωνική επιταγή ακυρώνει κάθε υποκείμενο ως μοναδική ύπαρξη ώστε να διατηρηθεί άθικτη η κοινωνική δομή. Πρόκειται για μια ομοιομορφία που αποσκοπεί στη δημιουργία ενός κόσμου ουτοπικού. Όμως, η έλλειψη της διαφορετικότητας εντέλει καταλήγει να είναι συνθήκη απάνθρωπη και ανυπόφορη. Τότε επιδιώκεται η ανατροπή με όχημα συχνά το σεξ, τα συναισθήματα και τον έρωτα, αποκαλύπτοντας την πολυπλοκότητα του ανθρώπινου είδους που δεν ολοκληρώνεται μόνο με τον Λόγο και την πειθαρχία.

Τέλος, παρόλο που η πλοκή των δυστοπιών δεν κορυφώνεται συχνά σε μια επιτυχημένη επανάσταση και οι ήρωες διατηρούν την τραγικότητά τους μέχρι την τελευταία σειρά του κειμένου, τα μηνύματα και η αφύπνιση των αναγνωστών δεν εμποδίζονται από την τελική έκβαση. Τουναντίον, η αίσθηση εγκλωβισμού φαίνεται να ενισχύει την επιδιωκόμενη μετατόπιση στη συνείδηση τους και να λειτουργεί αποκαλυπτικά ενώ ένα αίσιο τέλος μπορεί να υπονομεύσει το μήνυμα του συγγραφέα σχετικά με τις συνέπειες ορισμένων ενεργειών ή ιδεολογιών. Στην πραγματικότητα, ένα από τα καθοριστικά χαρακτηριστικά του δυστοπικού είδους είναι η τάση του να εξερευνά σκοτεινούς και καταπιεστικούς κόσμους, αφήνοντας συχνά στους αναγνώστες μια αίσθηση ανησυχίας, θλίψης ή στοχασμού για την κατάσταση της κοινωνίας και της ανθρωπότητας. Ενώ ορισμένες δυστοπικές ιστορίες μπορεί να προσφέρουν λάμπεις ελπίδας ή στιγμές θριάμβου για τους πρωταγωνιστές ή την αντίσταση ενάντια στο καταπιεστικό καθεστώς, ένα πραγματικά χαρούμενο ή ουτοπικό τέλος δεν είναι κοινό χαρακτηριστικό σε αυτό το είδος λογοτεχνίας. Σε πολλά δυστοπικά μυθιστορήματα, το καταπιεστικό σύστημα ή η κοινωνία μπορεί να παραμείνει σε μεγάλο βαθμό ανέπαφο στο τέλος, και οι κύριοι χαρακτήρες μπορεί να μην πετύχουν μια πλήρη νίκη επί του κυβερνώντος καθεστώτος. Εναλλακτικά, οι πρωταγωνιστές μπορεί να πετύχουν στις ατομικές τους αποστολές αλλά με μεγάλο προσωπικό κόστος ή θυσίες. Χαρακτηριστικά παραδείγματα της παγκόσμιας δυστοπικής λογοτεχνίας παρουσιάζουν συχνά μια ρεαλιστική άποψη της πολυπλοκότητας και της δυσκολίας της αμφισβήτησης βαθιά ριζωμένων συστημάτων ελέγχου.

Η έλλειψη ενός παραδοσιακού αίσιου τέλους στη δυστοπική λογοτεχνία φαίνεται να εξυπηρετεί έναν συγκεκριμένο σκοπό. Αυτές οι ιστορίες λειτουργούν προειδοποιητικά και αντανακλούν τις πιθανές συνέπειες των κοινωνικών επιλογών, των πολιτικών ιδεολογιών και των τεχνολογικών

προόδων που οδηγούν σε ακραίες συνέπειες. Αφήνοντας στους αναγνώστες μια αίσθηση δυσφορίας ή δυσαρέσκειας, τα δυστοπικά μυθιστορήματα ενθαρρύνουν τον προβληματισμό και τη συζήτηση σχετικά με τα τρέχοντα ζητήματα αλλά και με την ανθρώπινη δράση για ένα καλύτερο μέλλον.

Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί ότι δεν τελειώνουν όλα τα δυστοπικά μυθιστορήματα σε μια εντελώς ζοφερή νότα. Κάποια μπορεί να προσφέρουν ένα πιο διαφορούμενο ή γλυκόπικρο συμπέρασμα, αφήνοντας χώρο για πολλαπλές ερμηνείες και περαιτέρω συζήτηση. Επιπλέον, υπάρχουν υποείδη και παραλλαγές στη δυστοπική λογοτεχνία που μπορεί να παρουσιάζουν διαφορετικά αφηγηματικά στυλ και αποτελέσματα. Έτσι, το τέλος ενός δυστοπικού μυθιστορήματος μπορεί να ποικίλλει πολύ ανάλογα με τα συγκεκριμένα θέματα και τις προθέσεις του συγγραφέα.

Στο παρόν κείμενο θα γίνει λόγος για τρία αντιπροσωπευτικά έργα της παγκόσμιας δυστοπικής λογοτεχνίας που έθεσαν τις βάσεις του εν λόγω είδους, το *Εμείς* του Yevgeny Zamyatin, τον *Θαυμαστό Καινούργιο Κόσμο* του Aldous Huxley και τέλος το *1984* του George Orwell, γραμμένα όλα κατά το πρώτο μισό του 20ου αιώνα. Πρόκειται για δεκαετίες μεγάλης απαισιοδοξίας, με την εμπειρία των δύο Παγκοσμίων Πολέμων, την κατάχρηση εξουσία και πολλών άλλων γεγονότων (Pospišil, 2016). Η δυστοπική μυθοπλασία του 20ου αιώνα στο σύνολό της απευθυνόταν κυρίως στους δυτικούς αναγνώστες, αντανακλώντας τον φόβο ότι οι δυτικές δημοκρατίες θα μπορούσαν να παρασυρθούν στον ολοκληρωτισμό από την παραπλανητική γοητεία των ουτοπικών υποσχέσεων που παρουσιάζουν τα δικτατορικά καθεστώτα. Τα μυθιστορήματα χρησίμευσαν ως προειδοποιητικές ιστορίες ως προς την πιθανή ευπάθεια των δυτικών κοινωνιών σε αυταρχικούς ηγέτες που μεταμφιέζονταν σε μεσσίες. Ιστορικά προηγούμενα φασιστικών και κομμουνιστικών δικτατοριών στην Ανατολική και Κεντρική Ευρώπη αλλά και οι παρούσες συνθήκες της ιστορικής στιγμής της συγγραφής του κάθε έργου διαμόρφωσαν περαιτέρω αυτές τις αφηγήσεις, απεικονίζοντας τις καταστροφικές συνέπειες του ολοκληρωτισμού. Οι δημιουργοί των δυστοπικών έργων στόχευαν να παρακινήσουν την ενδοσκόπηση και την επαγρύπνηση, προτρέποντας στη διατήρηση των δημοκρατικών αξιών και των ατομικών ελευθεριών ώστε να αποφευχθεί η επικίνδυνη πορεία προς καταπιεστικά καθεστώτα (Dikiciler, 2017).

---

2. Σύντομη παρουσίαση των υπό μελέτη λογοτεχνικών κειμένων

---

2. 1. Το “Εμείς” του Yevgeny Zamyatin

Το *Εμείς* (Zamyatin, χχ.) είναι ένα δυστοπικό μυθιστόρημα που γράφτηκε από τον Yevgeny Zamyatin το 1921. Η ιστορία διαδραματίζεται σε μια μελλοντική κοινωνία γνωστή ως Μονοκράτος, όπου η ατομικότητα και η ελευθερία έχουν εξαλειφθεί επιδιώκοντας την απόλυτη τάξη και συμμόρφωση. Ο πρωταγωνιστής και ο αφηγητής της ιστορίας, ο D-503, είναι ένας μαθηματικός και μηχανικός που κρατά ένα ημερολόγιο και τεκμηριώνει τη ζωή του σε αυτή την εξαιρετικά κατασκευασμένη κοινωνία. Στην αρχή του μυθιστορήματος, είναι ένας πιστός και αφοσιωμένος πολίτης της δυστοπικής κοινωνίας του Μονοκράτους, που ασπάζεται τις αρχές του ορθολογισμού και της ομοιομορφίας. Ωστόσο, η συνάντησή του με την τολμηρή και σαγηνευτική I-330 οδηγεί σε μια μεταμόρφωση στη σκέψη του, καθώς αρχίζει να αμφισβητεί την κοινωνία στην οποία πίστευε κάποτε και βιώνει μια σειρά συναισθημάτων που προηγουμένως καταπιέζονταν. Συνεπώς, η I-330 είναι καταλυτικός χαρακτήρας του μυθιστορήματος. Συστήνεται ως μια γυναίκα που ξεχωρίζει από τους υπόλοιπους πολίτες στο Μονοκράτος λόγω της ατομικότητάς της, του επαναστατικού πνεύματος και του πάθους της για ζωή. Η I-330 είναι μέρος του κινήματος αντίστασης και διαδραματίζει βασικό ρόλο στην έναρξη της συναισθηματικής αφύπνισης και ανάμειξης του D-503 στην εξέγερση κατά του καθεστώτος. Ένας άλλος σημαντικός χαρακτήρας στο μυθιστόρημα είναι η O-90. Είναι ο σεξουαλικός σύντροφος του D-503 και περιγράφεται ως τυπικό προϊόν των επιταγών του Μονοκράτους. Αρχικά τηρεί αυστηρά τους κανόνες και στερείται οποιασδήποτε μορφής ατομικότητας ή συναισθηματικού βάθους. Ωστόσο, οι αλληλεπιδράσεις της με τον D-503 και την I-330 επιφέρουν αλλαγές και σε αυτήν. Τέλος, ο Ευεργέτης είναι ο ηγέτης του Μονοκράτους που υπηρετεί ως ολοκληρωτικός ηγέτης. Αντιπροσωπεύει την ενσάρκωση του καταπιεστικού καθεστώτος και την αδιάκοπη επιδίωξη της τάξης και του ελέγχου. Ο χαρακτήρας του συμβολίζει την καταπίεση της ατομικότητας και την απουσία συναισθημάτων στην κοινωνία. Αυτοί οι τέσσερις χαρακτήρες είναι το επίκεντρο του μυθιστορήματος και οι αλληλεπιδράσεις αλλά και οι μεμονωμένες δράσεις τους προωθούν την πλοκή. Μέσα από την ανάπτυξη αυτών των χαρακτήρων, ο Zamyatin διερευνά τα θέματα της ατομικότητας, της ελευθερίας, των συναισθημάτων και της εξέγερσης ενάντια στη δυστοπική κοινωνία του *Εμείς*.

Η πλοκή του μυθιστορήματος ξεκινά με τον D-503 να γράφει στο ημερολόγιό του. Εργάζεται στην κατασκευή του Ολοκληρωτή, ενός διαστημόπλοιου που προορίζεται να διαδώσει τις αρχές του Μονοκράτους σε άλλους πλανήτες. Η κοινωνία διοικείται από τον Ευεργέτη και κάθε πτυχή της ζωής σχεδιάζεται προσεκτικά και παρακολουθείται με στόχο την εξάλειψη των προσωπικών επιθυμιών και συναισθημάτων. Ο D-503 συναντά την I-330, σαγηνεύεται από τη διαφορετικότητά της και καθώς περνούν χρόνο μαζί, ο ίδιος βιώνει νέα συναισθήματα και επιθυμίες που αρχίζουν να κλονίζουν τα θεμέλια της κοινωνίας που πίστευε ότι ήταν ιδανική. Στη συνέχεια, η I-330 οδηγεί τον D-503 στο Αρχαίο Σπίτι, ένα παλιό κτίριο όπου συναντώνται κρυφά οι αντάρτες. Εκεί, μαθαίνει για την ατομικότητα, την αγάπη και την αξία της προσωπικής επιλογής - έννοιες αυστηρά απαγορευμένες στο Μονοκράτος. Η I-330 πείθει τον D-503 να υποβληθεί σε μια παράνομη ιατρική διαδικασία για να αναιρέσει την πλύση εγκεφάλου του Μονοκράτους, ελπίζοντας να αφυπνίσει τον πραγματικό του εαυτό και να συμμετάσχει στην επανάσταση. Καθώς ο D-503 εμπλέκεται περισσότερο με την I-330 και τους αντάρτες, αρχίζει να αμφισβητεί ακόμα περισσότερο τις αρχές του Μονοκράτους και τη δική του πίστη. Διχάζεται ανάμεσα στην αφοσίωσή του στον Ευεργέτη και στην αφυπνιστική επιθυμία για ελευθερία, που συνεπάγεται αφοσίωση στα συναισθήματα του για την I-330. Ο Ολοκληρωτής τελικά είναι έτοιμος και η ημερομηνία εκτόξευσης πλησιάζει, η οποία συμπίπτει επίσης με την προγραμματισμένη εξέγερση των ανταρτών ενάντια στο Μονοκράτος. Η εξέγερση λαμβάνει όντως χώρα την ημέρα της εκτόξευσης του Ολοκληρωτή. Ακολουθεί χάος καθώς οι αντάρτες προσπαθούν να διακόψουν την εκτόξευση και να διαδώσουν το μήνυμά τους για ελευθερία στους πολίτες του Μονοκράτους. Ωστόσο, η προσπάθεια των ανταρτών καταπνίγεται τελικά από τις ισχυρές δυνάμεις ασφαλείας του Ευεργέτη. Πολλοί αντάρτες συλλαμβάνονται ή σκοτώνονται, συμπεριλαμβανομένης της I-330. Στο τέλος της αφήγησης, και ο D-503 αιχμαλωτίζεται και υποβάλλεται στη “Μεγάλη Εγχείρηση”, μια διαδικασία για να σβήσει τις αναμνήσεις του και να τον επαναφέρει σε κατάσταση συμμόρφωσης. Πράγματι, αμέσως μετά διαβάζουμε στο ημερολόγιο του πρωταγωνιστή: “Την επόμενη ημέρα, εγώ, ο D-503, παρουσιάστηκα στον Ευεργέτη και του τα είπα όλα όσα γνώριζα για τους εχθρούς της ευτυχίας. Γιατί αυτό μου φαινόταν τόσο δύσκολο πριν; Δεν καταλαβαίνω. Μόνο μία εξήγηση: η προηγούμενη ασθένειά μου (ψυχή)” (Zamyatin, χ.χ., 281). Το μυθιστόρημα ολοκληρώνεται με το ημερολόγιο του D-503 να τελειώνει απότομα με τη φράση “Γιατί η λογική πρέπει να νικήσει” (Zamyatin, χ.χ., 282), αφήνοντας τον αναγνώστη μουνδιασμένο καθώς συνειδητοποιεί την αποτελεσματικότητα της “Μεγάλης Εγχείρησης”, δηλαδή του απόλυτου ελέγχου του Μονοκράτους.

---

2. 2. Ο "Θαυμαστός Καινούργιος Κόσμος" του Aldous Huxley

Ο *Θαυμαστός Καινούργιος Κόσμος* (Huxley, 1991) είναι ένα ακόμη δυστοπικό μυθιστόρημα γραμμένο από τον Aldous Huxley και δημοσιευμένο το 1932. Η ιστορία διαδραματίζεται σε έναν μελλοντικό κόσμο όπου η τεχνολογία και η επιστήμη έχουν δημιουργήσει μια εξαιρετικά ελεγχόμενη και κατασκευασμένη κοινωνία. Ο Μπέρναρντ, κεντρικός ήρωας του μυθιστορήματος, είναι ένας Άλφα-Συν, ένα από τα υψηλότερα άτομα στο σύστημα καστών του Παγκόσμιου Κράτους. Παρά την υψηλή του θέση, είναι σωματικά πιο κοντός από τους άλλους Άλφα, γεγονός που οδηγεί σε αισθήματα ανεπάρκειας και αποξένωσης. Ο Μπέρναρντ είναι δυσαρεστημένος με τις αξίες της κοινωνίας και αναζητά την ατομικότητα και το νόημα πέρα από τα όρια του Παγκόσμιου Κράτους. Ο χαρακτήρας του υφίσταται σημαντική ανάπτυξη καθώς παλεύει με την ταυτότητα και τη θέση του στον κόσμο. Η Λένινα, επίσης βασικός χαρακτήρας του βιβλίου, είναι μια Βήτα, μια ελκυστική και επιθυμητή γυναίκα που εργάζεται στο Κέντρο Επώασης και Προκαθορισμού Εξαρτημένων Αντανακλαστικών του Κεντρικού Λονδίνου. Συμμορφώνεται με τους κανόνες του Παγκόσμιου Κράτους και ασπάζεται έναν ηδονιστικό τρόπο ζωής, εστιάζοντας στην ευχαρίστηση και τις επιφανειακές σχέσεις. Μπλέκεται ρομαντικά με τον Μπέρναρντ αλλά δυσκολεύεται να καταλάβει τις αντικομοφομιστικές του τάσεις. Ο χαρακτήρας, όμως, που θα επηρεάσει καταλυτικά την πλοκή είναι ο Τζον. Πρόκειται για τον γιο της Λίντα, μιας Βήτα, ο οποίος από λάθος έμεινε πίσω στον "Καταυλισμό" κατά τη διάρκεια μιας επίσκεψής της εκεί. Μεγαλώνει στον περιορισμένο χώρο του καταυλισμού, "εκτεθειμένος" σε παραδοσιακές αξίες, σε συναισθήματα και στη λογοτεχνία, κυρίως στα έργα του Σαίξπηρ. Ο Τζον γίνεται η ενσάρκωση της σύγκρουσης μεταξύ του "άγριου" κόσμου και του εξαιρετικά κατασκευασμένου Παγκόσμιου Κράτους. Όταν μεταφέρεται στο Λονδίνο, παλεύει να συμφιλιώσει την ανατροφή του με την τεχνικότητα της σύγχρονης κοινωνίας. Ο Μουσταφά Μοντ είναι ένας από τους Παγκόσμιους Ελεγκτές και κατέχει εξέχουσα θέση στην άρχουσα ελίτ του Παγκόσμιου Κράτους. Είναι ιδιαίτερα ευφυής και διαβασμένος, έχοντας πρόσβαση σε λογοτεχνία και γνώσεις που είναι περιορισμένες στον γενικό πληθυσμό. Παρά την κατανόηση των μειονεκτημάτων της κοινωνίας, πιστεύει ότι η σταθερότητα και η ευτυχία επιτυγχάνονται καλύτερα μέσω του ελέγχου και της συμμόρφωσης. Αντιπροσωπεύει τη δύναμη και τη λογική πίσω από τον έλεγχο του Παγκόσμιου Κράτους. Τέλος, η Λίντα είναι η μητέρα του Τζον, η οποία εγκλωβίστηκε στον "Καταυλισμό" και έζησε εκεί για χρόνια. Είναι εθισμένη στο ναρκωτικό "σόμα" που προκαλεί ευχαρίστηση και γίνεται έμβλημα των αποτυχιών του Παγκόσμιου Κράτους να διατηρήσει τη σταθερότητα που προσδοκά. Επιστρέφοντας στο Λονδίνο, αγωνίζεται να προσαρμοστεί στη δομημένη κοινωνία και γίνεται -όπως και ο γιός της-

σύμβολο της αντίθεσης μεταξύ του “άγριου” τρόπου ζωής και των αξιών του Παγκόσμιου Κράτους.

Το μυθιστόρημα ξεκινά στο Κέντρο Επώσεως και Προκαθορισμού Εξαρτημένων Αντανακλαστικών του Κεντρικού Λονδίνου το έτος Α.Φ. 632 (Μετά τον Φορντ, αναφερόμενος στον Χένρι Φορντ). Το Παγκόσμιο Κράτος είναι μια εξαιρετικά προηγμένη και συγκεντρωτική κοινωνία όπου η επιστημονική πρόοδος έχει εξαλείψει τη φυσική αναπαραγωγή και τα ανθρώπινα όντα δημιουργούνται με τεχνητά μέσα. Η διαδικασία δημιουργίας ανθρώπων ονομάζεται “Διαδικασία του Μποκανόφσκι”, η οποία περιλαμβάνει τη μαζική παραγωγή πανομοιότυπων ανθρώπινων εμβρύων για τη διατήρηση της κοινωνικής σταθερότητας. Όταν ο Μπέρναρντ αποφασίζει να κάνει διακοπές στον “Καταυλισμό των Αγρίων”, παίρνει μαζί του και τη Λένινα. Οι δυο τους παρατηρούν τον πρωτόγονο τρόπο ζωής της εκεί κοινωνίας και συναντούν τον Τζον, ο οποίος ενδιαφέρεται για τις ιστορίες τους για τον έξω “θαυμαστό καινούργιο” κόσμο. Ο Μπέρναρντ αποφασίζει να πάρει τον Τζον και τη Λίντα (η οποία είναι ακόμα ζωντανή αλλά ηλικιωμένη και εν τέλει εθίζεται στο ναρκωτικό “σόμα”) πίσω στο Λονδίνο, αποβλέποντας έτσι να κερδίσει φήμη και αναγνώριση. Στο Λονδίνο ο Τζον γνωρίζει το Παγκόσμιο Κράτος, κάτι που για εκείνον είναι συγκλονιστικό και συντριπτικό. Του μοιάζει τεχνητό, επιφανειακό, χωρίς γνήσια συναισθήματα και ανθρώπινες σχέσεις. Η έκθεση του Τζον σε αυτόν τον νέο κόσμο δημιουργεί ένταση και συγκρούσεις, καθώς διχάζεται μεταξύ της προσαρμογής σε αυτή τη νέα ζωή και της διατήρησης των παραδοσιακών του αξιών. Ο ίδιος απογοητεύεται όλο και περισσότερο με τον ηδονιστικό και ρηχό τρόπο ζωής του Παγκόσμιου Κράτους και αντιτίθεται ιδιαίτερα στην έλλειψη ουσιαστικών σχέσεων και στη χρήση του ναρκωτικού “σόμα” ως διεξόδου από την πραγματικότητα. Η απόρριψη των κανόνων του Παγκόσμιου Κράτους από τον ίδιο μαζί με την αυξανόμενη δυσαρέσκεια του Μπέρναρντ για την κοινωνία οδηγούν στη δημόσια αντιπαράθεσή τους με τις αρχές του Παγκόσμιου Κράτους. Καθώς οι εντάσεις αυξάνονται, ο Τζον γίνεται σύμβολο γοητείας για τις μάζες. Τα μέσα ενημέρωσης εκμεταλλεύονται τα συναισθήματα και τις απόψεις του, οδηγώντας σε τραγικές συνέπειες για τον ίδιο, τη Λίντα, τον Μπέρναρντ και τη Λένινα. Τελικά, η σύγκρουση των πολιτισμών και η αδυναμία του Άγριου να συμφιλιώσει τα ιδανικά του με τον κόσμο γύρω του τον οδηγούν σε μια ακραία και σπαρακτική απόφαση.

---

2. 3. Το “1984” του George Orwell

Το *1984* (Orwell, 2020) είναι επίσης ένα δυστοπικό μυθιστόρημα που γράφτηκε από τον George Orwell και δημοσιεύτηκε το 1949. Παρουσιάζει ένα εφιαλτικό όραμα μιας ολοκληρωτικής κοινωνίας όπου η ατομικότητα και η ελευθερία συνθλίβονται κάτω από την επιβολή ενός κατασταλτικού καθεστώτος. Το μυθιστόρημα ακολουθεί τη ζωή του Γουίνστον Σμιθ, ενός χαμηλόβαθμου μέλους του Κόμματος που απογοητεύεται από το καταπιεστικό καθεστώς και αρχίζει να αμφισβητεί τις αρχές του. Ο Γουίνστον εργάζεται στο Υπουργείο Αλήθειας, όπου αλλάζει ιστορικά αρχεία για να ταιριάζουν στην προπαγάνδα του Κόμματος. Είναι ένα μεσήλικο, απογοητευμένο μέλος του Κόμματος που περιφρονεί κρυφά το Κόμμα και επιδιώκει την εξέγερση ενάντια στην καταπιεστική κυριαρχία του. Ο Γουίνστον είναι από τη φύση του περίεργος και επαναστάτης, κάτι που τον οδηγεί να κρατά ένα απαγορευμένο ημερολόγιο και να ξεκινήσει μια ερωτική σχέση με την Τζούλια, μια νεαρή γυναίκα που εργάζεται στο Τμήμα Μυθιστορήματος στο Υπουργείο Αλήθειας και είναι επίσης μέλος του Κόμματος αλλά επαναστατεί με τον δικό της τρόπο κάνοντας μικρές πράξεις περιφρόνησης ενάντια στους κανόνες του Κόμματος. Το συναισθηματικό τους ταξίδι και η πάλη τους ενάντια στη χειραγώγηση του Κόμματος αποτελούν τον πυρήνα της αφήγησης. Ο Ο' Μπράιεν είναι υψηλόβαθμο μέλος του Κόμματος και φαίνεται να είναι πιστός υποστηρικτής του Μεγάλου Αδερφού. Παρουσιάζεται ως μέλος της Αδελφότητας, ενός αντιστασιακού κινήματος ενάντια στο Κόμμα, και κερδίζει την εμπιστοσύνη του Γουίνστον. Ωστόσο, ο Ο' Μπράιεν είναι, στην πραγματικότητα, ένας πονηρός και χειραγωγικός πράκτορας του Κόμματος που έχει επιφορτιστεί να παγιδεύει και να σπάει όσους δείχνουν σημάδια διαφωνίας ή εξέγερσης. Φυσικά, ο Μεγάλος Αδερφός είναι το βασικό πρόσωπο και ο υποτιθέμενος ηγέτης του Κόμματος, η εικόνα του οποίου είναι πάντα παρούσα σε αφίσες και τηλεθόνες. Ο Μεγάλος Αδερφός είναι περισσότερο μια εικόνα, που αντιπροσωπεύει την απρόσωπη και πανταχού παρούσα εξουσία του Κόμματος παρά ένα συγκεκριμένο άτομο. Έπειτα, ο κ. Τσάρινγκτον είναι ένας ηλικιωμένος καταστηματάρχης που φαίνεται να είναι με το μέρος του παράνομου ζευγαριού. Έχει ένα παλαιοπωλείο όπου ο Γουίνστον και η Τζούλια διεξάγουν αρχικά τις μυστικές συναντήσεις τους. Ωστόσο, αργότερα αποδεικνύεται ότι συνδέεται με την Αστυνομία Σκέψης και το κατάστημά του αποκαλύπτεται ότι είναι εξοπλισμένο με κρυφές τηλεθόνες για παρακολούθηση. Αυτοί οι χαρακτήρες αλληλεπιδρούν σε ένα σύνθετο δίκτυο σχέσεων πίστης, προδοσίας και χειραγώγησης. Η αλληλεπίδραση μεταξύ του Γουίνστον, της Τζούλια και του Ο' Μπράιεν οδηγεί την αφήγηση καθώς οι ενέργειες και τα συναισθήματα του Γουίνστον οδεύουν σε μια καταστροφική κορύφωση. Κάθε χαρακτήρας αντιπροσωπεύει διαφορετικές πτυχές του ελέγχου του Κόμματος και του αγώνα

για ατομικότητα σε μια κοινωνία που επιδιώκει να καταστείλει κάθε μορφή διαφωνίας και ελευθερίας. Οι αλληλεπιδράσεις μεταξύ αυτών των χαρακτήρων αποτελούν τη ραχοκοκαλιά του μυθιστορήματος, απεικονίζοντας τον αγώνα του ανθρώπινου πνεύματος να αντισταθεί και να επαναστατήσει ενάντια σε ένα καταπιεστικό καθεστώς που καλύπτει τα πάντα.

Αν και το μυθιστόρημα γράφτηκε στον απόηχο του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και αντανακλά τις ανησυχίες του Orwell για την άνοδο του αυταρχισμού και τη διάβρωση των πολιτικών ελευθεριών, η ιστορία διαδραματίζεται το έτος 1984 σε μια ολοκληρωτική κοινωνία γνωστή ως Ωκεανία, που κυβερνάται από το καταπιεστικό Κόμμα του Μεγάλου Αδερφού. Η Ωκεανία βρίσκεται διαρκώς σε πόλεμο με ένα από τα άλλα δύο υπερκράτη, την Ευρασία και την Ανατολασία, και η κυβέρνηση χρησιμοποιεί μια μηχανή προπαγάνδας που χειραγωγεί την ιστορία και την αλήθεια για να ελέγξει το μυαλό των πολιτών. Η πλοκή ξεκινά παρουσιάζοντας τον Γουίνστον Σμιθ, τον εργαζόμενο στο Υπουργείο Αλήθειας και υπεύθυνο για την επανεγγραφή ιστορικών αρχείων για να ταιριάζει με την τρέχουσα εκδοχή των γεγονότων του Κόμματος. Ο Γουίνστον είναι απογοητευμένος με τον έλεγχο του Κόμματος σε κάθε πτυχή της ζωής και λαχταρά κρυφά την ελευθερία και την ατομικότητα. Αρχίζει να γράφει ένα απαγορευμένο ημερολόγιο στο οποίο εκφράζει τις επαναστατικές του σκέψεις. Μια μέρα ο Γουίνστον συναντά μια νεαρή γυναίκα που ονομάζεται Τζούλια και ξεκινούν μια μυστική σχέση, παρόλο που οι στενές σχέσεις απαγορεύονται αυστηρά από το Κόμμα. Συναντώνται μυστικά και εκφράζουν την περιφρόνησή τους ενάντια στο καταπιεστικό καθεστώς. Γνωρίζουν, ωστόσο, ότι αν οι πράξεις τους ανακαλυφθούν, συνεπάγεται αυτόματα αυστηρή τιμωρία ή θάνατος. Ο Γουίνστον εμπλέκεται με μια μυστηριώδη ομάδα που ονομάζεται Αδελφότητα, η οποία έχει στόχο να ανατρέψει το Κόμμα και τον αρχηγό του, τον Μεγάλο Αδελφό. Αφοσιώνεται ολοένα και περισσότερο στην αντίθεσή του απέναντι στο καθεστώς. Η εξέγερση του Γουίνστον ενάντια στο Κόμμα εντείνεται καθώς εμπλέκεται περισσότερο με την Τζούλια και την Αδελφότητα. Γοητεύεται επίσης από ένα βιβλίο που γράφτηκε από έναν υποτιθέμενο αντιφρονούντα του Κόμματος ονόματι Εμμανουήλ Γκολντστάιν, το οποίο εξηγεί τις καταπιεστικές μεθόδους του Κόμματος και τις αρχές της Αδελφότητας. Καθώς η υπόθεση του Γουίνστον και της Τζούλια εξελίσσεται, οι δυο τους βρίσκουν ένα κρυφό δωμάτιο πάνω από ένα κατάστημα με αντίκες που ανήκει στον κύριο Τσάρινγκτον, όπου πιστεύουν πως μπορούν να ξεφύγουν από τη συνεχή επιτήρηση του Κόμματος και να ζήσουν ελεύθερα. Ωστόσο, η αστυνομία της σκέψης, η οποία είναι υπεύθυνη για τον εντοπισμό και την τιμωρία του εγκλήματος της σκέψης (δηλαδή μη εγκεκριμένων σκέψεων κατά του Κόμματος), καταλήγει να τους εντοπίσει στο συγκεκριμένο αυτό δωμάτιο και να τους αιχμαλωτίσει. Ο Γουίνστον και η Τζούλια οδηγούνται στο Υπουργείο Αγάπης,

όπου υποβάλλονται σε έντονα βασανιστήρια και επανεκπαίδευση από τον Ο' Μπράιεν, υψηλόβαθμο μέλος του Κόμματος και υποτιθέμενο υποστηρικτή της Αδελφότητας. Ο Ο' Μπράιεν, αποκαλύπτει ότι εξαπατούσε τον Γουίνστον και την Τζούλια όλο αυτό το διάστημα και ότι η Αδελφότητα δεν υπάρχει. Ο Γουίνστον υφίσταται πλύση εγκεφάλου. Ο απώτερος στόχος του Κόμματος είναι να σπάσει εντελώς το πνεύμα του, να τον κάνει να αγαπήσει τον Μεγάλο Αδερφό και να σβήσει κάθε ίχνος ατομικότητας ή ανεξάρτητης σκέψης. Σε όλη τη διαδικασία, ο Γουίνστον αναγκάζεται να προδώσει τη Τζούλια, την οποία εξακολουθεί να αγαπά παρά τον πόνο που του προκαλείται. Η πλήρης διανοητική υποβολή του Γουίνστον αντανακλά την τρομακτική δύναμη της χειραγώγησης και του ελέγχου του Κόμματος στους πολίτες του. Το πνεύμα του Γουίνστον σπάει καθώς προδίδει την αγαπημένη του και χάνει κάθε τελευταίο ίχνος αντίστασης ενάντια στο Κόμμα. Κατά τη διάρκεια της θητείας του στο Υπουργείο Αγάπης, ο Γουίνστον αναγκάζεται να αποδεχτεί τυφλά την ιδεολογία του Κόμματος και να αγαπήσει τον Μεγάλο Αδερφό. Τελικά χάνει την ικανότητά του να διακρίνει την πραγματικότητα από την προπαγάνδα του Κόμματος. Η μεταμόρφωση του Γουίνστον έχει ολοκληρωθεί και γίνεται αφοσιωμένος οπαδός του Κόμματος, έτοιμος να δεχτεί τις επιταγές του χωρίς αμφιβολία. Στο τελευταίο μέρος του βιβλίου, ο Γουίνστον συναντά την Τζούλια για άλλη μια φορά, αλλά και οι δύο έχουν αλλάξει δραματικά. Μοιράζονται μια σύντομη στιγμή αναγνώρισης πως έχουν προδώσει ο ένας τον άλλον και τα ιδανικά τους. Ο Γουίνστον καταλαβαίνει τώρα ότι αγαπά τον Μεγάλο Αδερφό και ασπάζεται πλήρως το δόγμα του Κόμματος. Το μυθιστόρημα ολοκληρώνεται με τη διάσημη φράση “Αγαπούσε τον Μεγάλο Αδερφό”, που σηματοδοτεί την πλήρη παράδοση του Γουίνστον στο ολοκληρωτικό καθεστώς και την απόλυτη καταστροφή της ελεύθερης βούλησης και του επαναστατικού του πνεύματος.

Συνολικά, το *Εμείς* είναι μια διεισδυτική εξερεύνηση της σύγκρουσης μεταξύ της επιθυμίας για ελευθερία και ατομικότητα και της γοητείας μιας τέλεια οργανωμένης κοινωνίας. Εμβαθύνει στην πολυπλοκότητα της ανθρώπινης φύσης και στο τίμημα της θυσίας της ατομικότητας για χάρη του απόλυτου ελέγχου. Τα θέματα που θίγει το μυθιστόρημα συνεχίζουν να έχουν απήχηση στους αναγνώστες, καθιστώντας το ένα διαχρονικό κλασικό έργο δυστοπικής λογοτεχνίας που άσκησε σαφή επιρροή στον Huxley και ακόμα περισσότερο στον Orwell. Ο *Θαυμαστός Καινούργιος Κόσμος* διερευνά επίσης θέματα όπως η απώλεια της ατομικότητας, οι κίνδυνοι μιας τεχνολογικά καθοδηγούμενης κοινωνίας, οι απάνθρωπες συνέπειες της συμμόρφωσης σε μια απόλυτη ομοιομορφία και το ερώτημα του τι έχει πραγματικά νόημα στη ζωή. Μέσα από τους χαρακτήρες του και τον κόσμο που απεικονίζει, ο Huxley παρουσιάζει μια προειδοποιητική ιστορία σχετικά με τις πιθανές συνέπειες της θυσίας της ανθρωπότητας και της γνήσιας ανθρώπινης εμπειρίας για χάρη

της αποτελεσματικότητας της κοινωνίας και της τεχνολογικής προόδου. Τέλος, το *1984* είναι μια ισχυρή και ταυτόχρονα τρομακτική απεικόνιση μιας κοινωνίας απογυμνωμένης από ατομικότητα, ιδιωτικότητα και ελευθερία. Παραμένει μια διαχρονική προειδοποιητική ιστορία για τους κινδύνους της ανεξέλεγκτης κυβερνητικής εξουσίας και την καταστολή της διαφωνίας και κάθε μορφής συναισθήματος.

---

3. Συγκριτική ανάλυση του ρόλου του σεξ και της σεξουαλικότητας στα υπό μελέτη δυστοπικά λογοτεχνικά κείμενα

Καθένα από τα εν λόγω μυθιστορήματα διερευνά διαφορετικές πτυχές της σεξουαλικότητας και του ρόλου της στις αντίστοιχες δυστοπικές κοινωνίες, αντανακλώντας τα ξεχωριστά οράματα των συγγραφέων για καταπιεστικά και ελεγχόμενα περιβάλλοντα. Έτσι, το *Εμείς* περιλαμβάνει κρατικά ελεγχόμενα σεξουαλικά προγράμματα και αυστηρά ρυθμιζόμενες σεξουαλικές συναντήσεις για τεκνοποίηση, ο *Θαυμαστός καινούργιος Κόσμος* προωθεί την ακολασία και το περιστασιακό σεξ χωρίς συναισθηματικές προσκολλήσεις, ενώ εξαλείφει τη φυσική αναπαραγωγή και τις παραδοσιακές οικογενειακές δομές, ενώ στο 1984 η σεξουαλικότητα καταστέλλεται αυστηρά και ελέγχεται από το Κόμμα, κατευθύνεται προς την πίστη στο κράτος και προορίζεται για τεκνοποίηση μέσα σε γάμους εγκεκριμένους από το κράτος.

Πιο αναλυτικά, στο μυθιστόρημα *Εμείς* του Yevgeni Zamyatin, το σεξ και η σεξουαλικότητα απεικονίζονται με πρωτότυπο τρόπο. Αν και χωρίς παραδοσιακούς ηθικούς περιορισμούς, η σεξουαλική συμπεριφορά στο Μονοκράτος ελέγχεται πολύ αυστηρά. Οι αρχές θεωρούν τη σεξουαλική επιθυμία και τη σωματική οικειότητα ως απόσπαση της προσοχής από τον ορθολογισμό και την παραγωγικότητα. Ως μέρος των προσπαθειών του κράτους να εξαλείψει την ατομικότητα, το σεξ απεικονίζεται ως μια μηχανική και προγραμματισμένη δραστηριότητα, αποκομμένη από συναισθήματα και προσωπικές συνδέσεις. Οι πολίτες του Μονοκράτους μπορούν να κάνουν σεξ με οποιονδήποτε θέλουν, αλλά μόνο αφού καταθέσουν τα κατάλληλα έγγραφα και μόνο όσο συχνά η κυβέρνηση έχει αποφασίσει ότι είναι απαραίτητο. Εξετάζονται σε κρατικά εργαστήρια για να προσδιοριστεί το επίπεδο των σεξουαλικών ορμονών στο αίμα τους. Έπειτα, μέσω μιας γραφειοκρατικής διαδικασίας, τους εκδίδεται ένα βιβλίο με ροζ κουπόνια που τους εξουσιοδοτεί να έχουν έναν συγκεκριμένο αριθμό σεξουαλικών συναναστροφών με καθορισμένους συντρόφους-νούμερα (Booker, 1994). Ο χαρακτήρας της I-330 παίζει κεντρικό ρόλο στην εξερεύνηση του σεξ στο μυθιστόρημα. Παρουσιάζεται ως μια παθιασμένη, επαναστατική γυναίκα που ενσαρκώνει την επιθυμία και εναντιώνεται σε κάθε προσπάθεια καταστολής της σεξουαλικότητας. Οι αλληλεπιδράσεις της με τον D-503 ξυπνούν τις καταπιεσμένες σεξουαλικές επιθυμίες και τα συναισθήματά του, αμφισβητώντας τη μονότονη ύπαρξη που είχε κάποτε. Η I-330 και το κίνημα αντίστασης στο οποίο συμμετέχει αντιπροσωπεύουν ένα διάλειμμα από την ελεγχόμενη και απολύτως ρυθμιζόμενη ζωή στο Μονοκράτος. Το αγκάλισμα των συναισθημάτων, της επιθυμίας και της σωματικής οικειότητας

θεωρείται μια μορφή εξέγερσης ενάντια στο καταπιεστικό καθεστώς. Μέσω της I-330, το μυθιστόρημα διερευνά την ιδέα ότι η αληθινή ελευθερία προέρχεται από τον ενστερνισμό της ατομικότητας του καθενός, συμπεριλαμβανομένων των σεξουαλικών επιθυμιών.

Ο Zamiatin χρησιμοποιεί τη λογική της επιστήμης όταν περιγράφει το σεξ στην κοινωνία του Μονοκράτους για να καυτηριάσει την έλλειψη σεξουαλικής ελευθερίας. Οι άνθρωποι αναφέρονται ως “κρυπτογραφήματα” ή “αριθμοί”, δίνοντας έμφαση στην από-ανθρωποποίησή τους και την αναγωγή τους σε απλά εξαρτήματα σε μια καλά λαδωμένη μηχανή. Η πράξη του σεξ περιγράφεται με μηχανικούς και επιστημονικούς όρους, ενισχύοντας περαιτέρω την έμφαση της κοινωνίας στην ομοιομορφία και την αποτελεσματικότητα. Ο κεντρικός ήρωας ήδη από τις πρώτες σελίδες γράφει: “Και επιπλέον, δεν ήταν εντελώς παράλογο ότι η κυβέρνηση (είχε το θράσος να αυτοαποκαλείται κυβέρνηση) επέτρεπε τη διεξαγωγή της σεξουαλικής ζωής χωρίς τον παραμικρό έλεγχο; Όσο συχνά, με όποιον και όσο πολύ επιθυμούσε ο καθένας... Εντελώς αντιεπιστημονικό, σαν τα ζώα. Κι εντελώς τυφλά, σαν τα ζώα, γεννούσαν παιδιά. Δεν είναι αστείο να γνωρίζεις κηπουρική, πτηνοτροφία, ιχθυοκαλλιέργεια, (έχουμε ακριβείς αναφορές ότι είχαν αυτές τις γνώσεις) και να μην μπορείς να φτάσεις στο τελευταίο σκαλί της λογικής βαθμίδας, στην παραγωγή παιδιών;” (Zamiatin, χ.χ., 22). Και λίγες σελίδες παρακάτω, διαπιστώνουμε την πλύση εγκεφάλου που οι πολίτες του Μονοκράτους έχουν υποστεί όταν ο D-503 περιγράφει με απόλυτη φυσικότητα αλλά και ανακούφιση τις νομικές διαδικασίες των σεξουαλικών συνευρέσεων, ανάγοντας τη διαδικασία σε θέμα πρακτικό, καθαρά τεχνικής φύσης: “Τελικά κατακτήθηκε κι αυτό το στοιχείο, δηλαδή οργανώθηκε, μαθηματοποιήθηκε και πριν από 300 χρόνια θεσπίστηκε ο Σεξουαλικός Νόμος: «Κάθε Αριθμός έχει δικαίωμα πρόσβασης σε οποιονδήποτε άλλον Αριθμό ως σεξουαλικό αγαθό». Τα υπόλοιπα είναι ζητήματα καθαρά τεχνικής φύσεως. Σε εξετάζουν προσεκτικά στο Σεξουαλικό Τμήμα, προσδιορίζουν την ακριβή σύσταση των σεξουαλικών ορμονών στο αίμα σου και σου υπολογίζουν το σωστό Πίνακα Ημερών Συνουσίας. Συμπληρώνεις έπειτα μια δήλωση ότι γι’ αυτές τις ημέρες θέλεις να χρησιμοποιήσεις τον τάδε Αριθμό (ή Αριθμούς) και σου παραδίδουν το αντίστοιχο βιβλιάριο εισιτηρίων (ροζ). Αυτό είναι όλο. Έτσι όλα είναι ξεκάθαρα και δεν υπάρχει πλέον η παραμικρή αιτία φθόνου. Ο παρανομαστής του κλάσματος της ευτυχίας έχει ελαττωθεί στο μηδέν και το κλάσμα ισούται με το μεγαλειώδες άπειρο. Το ίδιο ακριβώς πράγμα που για τους αρχαίους ήταν πηγή ακατάπαυστης τραγωδίας, έγινε για μας μια αρμονική, ευχάριστη και χρήσιμη λειτουργία του οργανισμού, ακριβώς όπως ο ύπνος, η σωματική εργασία, η κατανάλωση φαγητού, η απόδευση κτλ” (Zamiatin, χ.χ., 32).

Συνεχίζοντας, ενώ στο *Εμείς* το κράτος υπαγορεύει τις σεξουαλικές συναντήσεις μέσω ορισμένων συντρόφων, ορίζει “ημέρες σεξ” και όλα εξυπηρετούν τον σκοπό της αναπαραγωγής, σε εντελώς αντίθετη τροχιά, στον *Θαυμαστό Καινούργιο Κόσμο*, η ακολασία και το περιστασιακό σεξ ενθαρρύνονται ενεργά και η φυσική αναπαραγωγή εξαλείφεται προς όφελος της κλωνοποίησης, οδηγώντας σε μια κοινωνία χωρίς οικογενειακές και γνήσιες συναισθηματικές συνδέσεις. Το Παγκόσμιο Κράτος προωθεί μια ακατάσχετη και άκρως ηδονιστική προσέγγιση στο σεξ. Η σεξουαλική δράση αντιμετωπίζεται ως ψυχαγωγική δραστηριότητα και ως μέσο ελέγχου και διατήρησης της κοινωνικής σταθερότητας. Οι πολίτες εκπαιδεύονται από νεαρή ηλικία να βλέπουν το σεξ ως μια φυσιολογική και φυσική δραστηριότητα. Τα παιδιά εκτίθενται σε ερωτικό παιχνίδι και ενθαρρύνονται να εξερευνήσουν τη σεξουαλικότητά τους από νωρίς. Αυτή η προετοιμασία εξασφαλίζει ότι μεγαλώνουν σεξουαλικά ανεμπόδιστα και πρόθυμα να κάνουν σεξ χωρίς δισταγμό. Στο Παγκόσμιο Κράτος, οι μονογαμικές σχέσεις και οι παραδοσιακές έννοιες της οικογένειας εξαλείφονται. Οι άνθρωποι ενθαρρύνονται να συμμετάσχουν σε περιστασιακές και ασύστολες σεξουαλικές επαφές χωρίς συναισθηματικούς δεσμούς. Αυτό θεωρείται ως ένας τρόπος να αποτραπεί η ζήλια, η κτητικότητα και άλλα αρνητικά συναισθήματα που μπορεί να διαταράξουν την κοινωνική αρμονία. Σε ένα πλαίσιο σεξουαλικών συνεργασιών, οι πολίτες ενθαρρύνονται να αλλάζουν συχνά σεξουαλικούς συντρόφους. Καθώς οι μακροπρόθεσμες συναισθηματικές συνδέσεις αποδοκιμάζονται, οι άνθρωποι διδάσκονται να βλέπουν τις σχέσεις ως προσωρινές που μπορούν εύκολα να αντικατασταθούν από άλλες. Ένα από τα αξιοσημεία τελετουργικά στο Παγκόσμιο Κράτος είναι η τελετή των ομαδικών οργίων. Πρόκειται για μια ομαδική σεξουαλική δραστηριότητα όπου οι πολίτες συγκεντρώνονται για να συμμετάσχουν σε μαζικά όργια και που λειτουργεί ως ένας τρόπος να εκτονώσουν την ένταση και να επιβεβαιώσουν τους κοινωνικούς -αλλά όχι τους συναισθηματικούς- τους δεσμούς. Επιπλέον, η χρήση του ισχυρού ψυχοτρόπου φαρμάκου “σόμα”, ενός προϊόντος της επιστήμης και της τεχνολογίας, αυξάνει τη σεξουαλική ευχαρίστηση προσφέροντας άμεση ικανοποίηση και αμβλύνοντας τα αρνητικά συναισθήματα που μπορεί να προκύψουν από την έλλειψη ουσιαστικής σύνδεσης. Τα δύο αυτά μυθιστορήματα συντονίζονται με την άποψη του Foucault ότι η σύγχρονη κοινωνία δεν επιδιώκει να καταστείλει ή ακόμη και να εξαλείψει τη σεξουαλικότητα, αλλά αντ' αυτού να διαχειρίζεται τη σεξουαλικότητα και να μετατρέπει τις σεξουαλικές ενέργειες προς όφελός της. Εν ολίγοις, η σεξουαλικότητα δεν βρίσκεται απαραίτητα σε ευθεία αντίθεση με την επίσημη εξουσία και μπορεί στην πραγματικότητα να την υποστηρίζει άμεσα: η ευχαρίστηση και η δύναμη δεν ακυρώνουν ούτε γυρίζουν η μία εναντίον της άλλης· αναζητούν, επικαλύπτονται και ενισχύουν η μία την άλλη (Booker, 1994). Ως προς την εγκυμοσύνη και την διαδικασία του

τοκετού, αυτές θεωρούνται ντροπιαστικές στο Παγκόσμιο Κράτος. Δεδομένου ότι οι πολίτες παράγονται μαζικά με κλωνοποίηση και τεχνητά μέσα, η φυσική αναπαραγωγή αποθαρρύνεται. Η ιδέα της γέννας θεωρείται πρωτόγονη και απολίτιστη.

Με βάση τα ανωτέρω, γίνεται εμφανές πως η απεικόνιση του σεξ στον *Θαυμαστό Καινούργιο Κόσμο* αντανακλά την κριτική του μυθιστορήματος σε μια κοινωνία που δίνει προτεραιότητα στην ευχαρίστηση και την άμεση ικανοποίηση έναντι των βαθύτερων ανθρώπινων συνδέσεων και των συναισθηματικών εμπειριών. Στην ηδονιστική δυστοπία του Huxley η κατάφωρη ασυδοσία όχι μόνο επιτρέπεται, αλλά ενθαρρύνεται από το κράτος και η σεξουαλικότητα λειτουργεί ως μία από τις πολλές δραστηριότητες για την επίτευξη καθαρής σωματικής απόλαυσης. Το ίδιο το κείμενο δηλώνει καθαρά: “Η καταπιεσμένη παρόρμηση ξεχυλίζει, γίνεται συναίσθημα, το συναίσθημα πάθος, το πάθος τρέλα” (Zamyatin, χ.χ., 54). Εδώ δεν υπάρχει ο αυστηρός γραφειοκρατικός έλεγχος της σεξουαλικής συμπεριφοράς όπως στο Μονοκράτος του Zamyatin. Αντίθετα, οι πολίτες απλώς μαθαίνουν από πολύ νωρίς να θεωρούν το σεξ ως μια ευχάριστη και κάπως γελοία δραστηριότητα, ένα είδος αθλητισμού, και η πίεση για συμμετοχή σε αυτό το άθλημα προέρχεται σε μεγάλο βαθμό από τους συνομηλίκους τους, οι οποίοι θεωρούν την αποχή ή τη μονογαμία ως ένδειξη παρεκκλίνουσας αντικοινωνικής συμπεριφοράς. Η δυστοπική κοινωνία του Huxley βλέπει τη σεξουαλικότητα αποκλειστικά ως πηγή ευχαρίστησης καθώς έχει βρει ένα υποκατάστατο διαίωσισης της φυλής: τα παιδιά σε αυτόν τον κόσμο “παράγονται” μέσω γενετικής μηχανικής σε γραμμές παραγωγής που μοιάζουν με εργοστάσιο που στη συνέχεια μεγαλώνουν και εκπαιδεύονται σε δημόσια ιδρύματα. Η «ζωοτόκος μητέρα» θεωρείται άσεμνα απωθητική, ενώ η έννοια του «πατέρα» θεωρείται ως ένα είδος κακόγουστου αστείου. Στην υπερκαπιταλιστική κοινωνία του *Θαυμαστού Καινούργιου Κόσμου* ακόμη και τα ανθρώπινα όντα είναι πλήρως εμπορευματοποιημένα (Booker, 1994). Η σεξουαλικότητα εμπορευματοποιείται επίσης. Στερούμενη από οποιαδήποτε “χρηστική αξία” μέσω της καθολικής αντισύλληψης, η σεξουαλικότητα γίνεται ένας τομέας καθαρής “ανταλλακτικής αξίας”, με τις σεξουαλικές χάρες να διακινούνται ελεύθερα όπως κάθε εμπόρευμα “διότι τελικά, όλοι ανήκουμε σε όλους” (Zamyatin, χ.χ., 54). Οι πολίτες της δυστοπίας του Huxley στην πραγματικότητα αντλούν μεγάλη ψυχαγωγική ευχαρίστηση από το σεξ αλλά πρόκειται για μια χαμηλών τόνων απόλαυση χωρίς έντονα συναισθήματα (Booker, 1994). Αυτή η ηδονιστική ελευθερία, ωστόσο, αποτελεί μια παραπλανητική μορφή ελευθερίας, καθώς μέσα στην απόλυτη καταστολή του συναισθήματος και των δεσμών, οι άνθρωποι παραμένουν δέσμοι της ανολοκλήρωτης κατάστασής τους.

Σε πλήρη αντίθεση, το 1984 του George Orwell απεικονίζει τη σεξουαλική καταστολή, καθώς το κυβερνών Κόμμα επιδιώκει να διοχετεύσει όλα τα σεξουαλικά ένστικτα προς την πίστη στον Μεγάλο Αδερφό και ενθαρρύνει την τεκνοποίηση μόνο προς όφελος του κράτους. Οι συναισθηματικές προσκολλήσεις και η αγάπη αποθαρρύνονται αυστηρά, καθώς θα μπορούσαν να αποπροσανατολίσουν την πίστη στο Κόμμα. Κι ενώ ο γάμος δεν έχει ακόμη καταργηθεί, τα ζευγάρια δεν θα πρέπει να παίρνουν καμία ευχαρίστηση από τη σεξουαλική πράξη. Όλοι οι γάμοι μεταξύ μελών του Κόμματος πρέπει να εγκρίνονται από μια επιτροπή, η οποία θα αρνηθεί την άδεια εάν οι υποψήφιοι δείξουν οποιοδήποτε σημάδι φυσικής έλξης (Fokkema, 2011). Παρατηρούμε, λοιπόν, πως και πάλι το σεξ και η σεξουαλικότητα λειτουργούν ως αφηγηματικά εργαλεία στη φαρέτρα του συγγραφέα ώστε να απεικονίσει τον έλεγχο του Κόμματος στους πολίτες του και την καταστολή της ατομικότητας και των προσωπικών σχέσεων. Η χειραγώγηση του σεξ από το Κόμμα χρησιμεύει ως μέσο για την ενίσχυση της ολοκληρωτικής κυριαρχίας του και για την απογύμνωση των ανθρώπων από τις φυσικές επιθυμίες και τα συναισθήματά τους. Το Κόμμα στοχεύει να εξαλείψει κάθε μορφή σεξουαλικής επιθυμίας που δεν είναι αυστηρά για τεκνοποίηση και πίστη στον Μεγάλο Αδερφό. Ο έρωτας του Γουίνστον και της Τζούλια παρουσιάζεται ως μια επαναστατική πράξη ενάντια στους αυστηρούς κανονισμούς του Κόμματος για το σεξ και τις σχέσεις. Περιορίζοντας τη σεξουαλική έκφραση και επιβάλλοντας την αγαμία εκτός των γάμων που έχουν εγκριθεί από την κυβέρνηση, το Κόμμα επιδιώκει να ελέγξει και να καταστείλει ένα από τα πιο βασικά και ισχυρά ανθρώπινα ένστικτα. Το Κόμμα προωθεί, επίσης, τον Αντισεξουαλικό Σύνδεσμο Νέων, μια οργάνωση που αποθαρρύνει τη σεξουαλική δραστηριότητα και καταδικάζει το σεξ ως μια καθαρά αναπαραγωγική πράξη. Τα μέλη της Συνδέσμου ενθαρρύνονται να αναφέρουν οποιαδήποτε ύποπτη συμπεριφορά ή αποκλίσεις από τους αυστηρούς κανόνες του Κόμματος σχετικά με το σεξ και τις σχέσεις. Αυτό ενισχύει περαιτέρω την ιδέα ότι η σεξουαλική επιθυμία είναι επικίνδυνη και πρέπει να καταπνιγεί για να διατηρηθεί ο έλεγχος του πληθυσμού. Η ηδονή, επίσης, αφαιρείται από τη συναναστροφή και η συνουσία θεσμοθετείται ως καθήκον που πρέπει να εκπληρώσουν τα πιστά μέλη του κράτους. Το Κόμμα φτάνει μέχρι το σημείο να προσπαθεί να εξαλείψει την έννοια της οικογένειας, αντικαθιστώντας την με τη λατρεία του Μεγάλου Αδερφού και του κράτους. Είναι ενδιαφέρον ότι το μυθιστόρημα παρουσιάζει επίσης μια διαφορετική οπτική για το σεξ στον κόσμο των προλετάρων. Οι προλετάριοι, που είναι οι πολίτες της εργατικής τάξης της Ωκεανίας, φαίνεται να έχουν πιο φυσικές και ανεμπόδιστες σχέσεις. Συμμετέχουν σε περιστασιακές και αυθόρμητες σεξουαλικές συναντήσεις χωρίς τους περιορισμούς που επιβάλλονται στα μέλη του Κόμματος. Αυτή η αντίθεση υπογραμμίζει τον τρόπο με τον οποίο το Κόμμα επιδιώκει να ελέγξει και να

καταστείλει κάθε πτυχή της ζωής των μελών του, ενώ επιτρέπει έναν βαθμό ελευθερίας μεταξύ των προλετάρων να διατηρήσουν τον τρόπο ζωής των προγόνων τους.

Δεδομένης της αντίθεσης του Κόμματος ως προς την ευχαρίστηση, δεν προκαλεί έκπληξη το γεγονός ότι η απεριόριστη σεξουαλική δραστηριότητα αποδοκιμάζεται. Σε αντίθεση με τις προσπάθειες των δυστοπικών κυβερνήσεων του Zamyatin και του Huxley να διαχειριστούν, αντί να καταπιέσουν τη σεξουαλικότητα, το Κόμμα του Orwell φαίνεται να προσπαθεί να καταστείλει την εκπλήρωση της σεξουαλικής επιθυμίας στους υπηκόους του. Σε αντίθεση με τις κοινωνίες του *Εμείς* ή του *Θαυμαστού Καινούργιου Κόσμου*, στην Ωκεανία υπάρχουν οικογένειες. Στην πραγματικότητα, οι σεξουαλικές σχέσεις απαγορεύονται εκτός της παραδοσιακής δομής του γάμου. Ωστόσο, το Κόμμα φροντίζει να διαβεβαιώσει ότι τα είδη των ιδιωτικών συναισθηματικών ή οικογενειακών δεσμών δεν συμβαίνουν στην Ωκεανία. Τα μέλη της οικογένειας στρέφονται ουσιαστικά το ένα εναντίον του άλλου, με τα παιδιά να ενθαρρύνονται να καταδίδουν τους γονείς τους και οι σύζυγοι να κατασκοπεύουν ο ένας τον άλλον. Στην ουσία, η οικογένεια είχε γίνει προέκταση της Αστυνομίας της Σκέψης (Booker, 1994).

Γίνεται, λοιπόν, κατανοητό πως η σεξουαλικότητα είναι ένα εξέχον θέμα στα δυστοπικά μυθιστορήματα *Εμείς* του Yevgeny Zamyatin, *Θαυμαστός Καινούργιος Κόσμος* του Aldous Huxley και *1984* του George Orwell, καθένα από τα οποία προσφέρει μοναδικές προοπτικές για το πώς οι ολοκληρωτικές κοινωνίες χειραγωγούν και ελέγχουν τις ανθρώπινες σχέσεις. Παρά τις διαφορές τους, τα μυθιστορήματα μοιράζονται κάποιες ομοιότητες στην εξερεύνηση της χειραγώγησης της ανθρώπινης φύσης. Και οι τρεις κοινωνίες χρησιμοποιούν τη σεξουαλικότητα ως εργαλείο για την προώθηση των αντίστοιχων στόχων ελέγχου και σταθερότητας. Είτε μέσω κρατικά ρυθμιζόμενων σεξουαλικών προγραμμάτων στο *Εμείς*, των περιστασιακών σχέσεων και της ακολασίας στον *Θαυμαστό Καινούργιο Κόσμο* ή της σεξουαλικής καταστολής στο *1984*, αυτές οι κοινωνίες επιδιώκουν να καταστείλουν και να ελέγξουν τα συναισθήματα και να αποτρέψουν τις αυθεντικές συνδέσεις μεταξύ των ανθρώπων. Και στους τρεις κόσμους, οι σεξουαλικές σχέσεις απογυμνώνονται από τις συναισθηματικές και προσωπικές πτυχές τους και περιορίζονται σε απλά εργαλεία κοινωνικού ελέγχου ή αναπαραγωγής. Επιπλέον, η εξάλειψη ή η αυστηρή ρύθμιση της φυσικής αναπαραγωγής χρησιμεύει ως μέσο για τη διατήρηση του ελέγχου του κράτους στη δημιουργία και την ανατροφή νέων πολιτών, διασφαλίζοντας έναν ομογενοποιημένο πληθυσμό που συμμορφώνεται με τα επιθυμητά χαρακτηριστικά της κυβέρνησης.

Συμπερασματικά, ενώ τα *Εμείς*, *Θαυμαστός Καινούργιος Κόσμος*, και *1984* απεικονίζουν τη σεξουαλικότητα και τον ρόλο της στις δυστοπικές κοινωνίες με τρόπο διαφορετικό, όλα παρουσιάζουν προειδοποιητικές ιστορίες σχετικά με τους κινδύνους της χειραγώγησης της ανθρώπινης φύσης για χάρη του ελέγχου και της σταθερότητας. Σε διαφορετικές βαθμίδες, και στα τρία μυθιστορήματα το σεξ αποτελεί παράγοντα κινδύνου της σταθερότητας και της αποτελεσματικότητας της χειραγώγησης που ο κρατικός μηχανισμός επιβάλλει.

---

4. Συγκριτική ανάλυση του ρόλου των συναισθημάτων στα υπό μελέτη δυστοπικά λογοτεχνικά κείμενα

Πέρα από τη σεξουαλικότητα, στους δυστοπικούς κόσμους των Zamyatin, Huxley και Orwell ο ρόλος των συναισθημάτων βρίσκεται επίσης στο επίκεντρο, ως καθοριστική θεματική. Κάθε μυθιστόρημα παρουσιάζει ένα ανατριχιαστικό όραμα κοινωνιών που διέπονται από καταπιεστικά καθεστώτα που επιδιώκουν να χειραγωγήσουν, να καταστείλουν ή να εξαλείψουν τα ανθρώπινα συναισθήματα για να διατηρήσουν τον έλεγχο και την κοινωνική τάξη. Είτε μέσω της αυστηρής εξάλειψης των συναισθημάτων, της προώθησης της επιφανειακής ευχαρίστησης ή της αδίστακτης καταστολής των γνήσιων συνδέσεων, τα εν λόγω λογοτεχνικά κείμενα υπογραμμίζουν τις βαθιές συνέπειες της παραβίασης του πυρήνα της ανθρώπινης φύσης. Μέσα στην αποπνικτική ατμόσφαιρα της συμμόρφωσης και της ομοιομορφίας, οι χαρακτήρες αναδεικνύονται ως σύμβολα αντίστασης, τολμώντας να εκφράσουν αυθεντικά συναισθήματα και αμφισβητώντας τα καταπιεστικά συστήματα που προσπαθούν να αφαιρέσουν από την ανθρωπότητα την πιο εγγενή της ουσία. Η περίπλοκη αλληλεπίδραση των συναισθημάτων σε αυτές τις δυστοπικές σφαίρες χρησιμεύει ως ισχυρή προειδοποίηση, προτρέποντάς μας να αναλογιστούμε την ευθραυστότητα των συναισθημάτων μας και την αξία της διατήρησης του πλούτου και του βάθους της ανθρώπινης εμπειρίας. Ας αναλύσουμε, όμως, διεξοδικότερα καθένα από τα κείμενα.

Στο μυθιστόρημα *Εμείς* του Yevgeny Zamyatin, η ιστορία περιστρέφεται γύρω από το ταξίδι αυτο-ανακάλυψης του πρωταγωνιστή D-503, όπου σταδιακά συνειδητοποιεί τα καταπιεσμένα συναισθήματά του και βιώνει την αφύπνιση τους, αψηφώντας τους άκαμπτους περιορισμούς της κοινωνίας του Μονοκράτους. Στην εξαιρετικά ελεγχόμενη κοινωνία του Μονοκράτους, τα συναισθήματα θεωρούνται απειλή για τη σταθερότητα του καθεστώτος. Η κυβέρνηση ενθαρρύνει τους πολίτες να ζουν με λογική, καταστέλλοντας κάθε εκδήλωση συναισθημάτων, τα οποία θεωρούνται απρόβλεπτα και ανατρεπτικά. Οι κάτοικοι του Μονοκράτους είναι υποχρεωμένοι να πιστεύουν ότι τα συναισθήματα και οι επιθυμίες είναι παράλογα και πρέπει να καταπιέζονται για το γενικότερο καλό της συλλογικής κοινωνίας. Στην αρχή του μυθιστορήματος, ο D-503 είναι ένας πιστός πολίτης του Μονοκράτους που τηρεί επιμελώς τις αρχές του ορθολογισμού και πιστεύει ότι τα συναισθήματα είναι περιττοί περισπασμοί. Ακολουθεί μια προβλέψιμη ρουτίνα και υπερηφανεύεται για το ρόλο του ως μηχανικός που εργάζεται στο διαστημόπλοιο, τον Ολοκληρωτή. Ωστόσο, η συνάντησή του με την I-330 πυροδοτεί μια μεταμόρφωση μέσα του που οργανώνεται γύρω από το βίωμα των ίδιων του των συναισθημάτων. Οι αλληλεπιδράσεις του

D-503 με την I-330 οδηγούν στην αφύπνιση των επιθυμιών και των συναισθημάτων του, ιδιαίτερα της αγάπης και της σεξουαλικής έλξης. Καθώς περνά περισσότερο χρόνο μαζί της και εμπλέκεται με το κίνημα της αντίστασης, βιώνει μια αυξανόμενη αίσθηση εξέγερσης ενάντια στη ζωή που κάποτε αποδέχτηκε αδιαμφισβήτητα. Καθώς ο D-503 ερωτεύεται την I-330 και μπλέκεται περισσότερο με την αντίσταση, βιώνει μια εσωτερική σύγκρουση μεταξύ των παλιών του πεποιθήσεων και των αναδυόμενων συναισθημάτων. Το μυθιστόρημα εμβαθύνει στους αγώνες του να συμφιλιώσει την πίστη του στο Μονοκράτος με τα νέα συναισθήματα και τις επιθυμίες του που δεν μπορεί να αγνοήσει. Μέσα από το συναισθηματικό ταξίδι του D-503, το μυθιστόρημα διερευνά την ιδέα ότι η αληθινή ατομικότητα και ελευθερία μπορούν να επιτευχθούν μόνο μέσω της αναγνώρισης και της αποδοχής των συναισθημάτων. Οι πολίτες του Μονοκράτους χωρίς συναισθήματα, παρουσιάζονται ως ρομποτικοί και άψυχοι, ενώ όσοι τολμούν να νιώσουν και να αγαπήσουν, όπως η I-330, θεωρούνται σύμβολα εξέγερσης και ανθρωπιάς. Το μυθιστόρημα αναδεικνύει, επίσης, τη σημασία της φαντασίας και του συναισθήματος στη διαμόρφωση της ανθρώπινης εμπειρίας. Η καταπιεσμένη φαντασία του D-503 απελευθερώνεται μέσω των αυξανόμενων συναισθημάτων του, δίνοντάς του τη δυνατότητα να οραματιστεί έναν κόσμο πέρα από τα όρια του ορθολογισμού του Μονοκράτους. Επιπλέον, το ημερολόγιο του D-503 χρησιμεύει ως διέξοδος για τα συναισθήματά του και γίνεται σημαντικό μέρος της αφήγησης του μυθιστορήματος. Του επιτρέπει να εκφράσει ανοιχτά τις σκέψεις και τις συναισθηματικές του συγκρούσεις, παρόλο που η συγγραφή ημερολογίου απαγορεύεται στο Μονοκράτος. Συνοπτικά, το μυθιστόρημα διερευνά τον αντίκτυπο μιας κοινωνίας που καταστέλλει τα συναισθήματα και τη μεταμορφωτική τους δύναμη με απώτερο σκοπό την απελευθέρωση από μια αποστειρωμένη ύπαρξη.

Εν συνεχεία, στον *Θαυμαστό Καινούργιο Κόσμο*, η κοινωνία που απεικονίζεται έχει σχεδιαστεί για να εξαλείψει τα συναισθήματα -και δη τα αρνητικά- και την ατομικότητα, δίνοντας προτεραιότητα στη σταθερότητα και την κοινωνική τάξη έναντι των προσωπικών εμπειριών και των γνήσιων ανθρώπινων συνδέσεων. Το Παγκόσμιο Κράτος χρησιμοποιεί διάφορες μεθόδους για να καταστείλει αρνητικά συναισθήματα όπως η λύπη, ο θυμός, η ζήλια και η δυσαρέσκεια. Ένα από τα κύρια εργαλεία για να επιτευχθεί αυτό είναι η ευρεία χρήση του ναρκωτικού “σόμα”, το οποίο προκαλεί αισθήματα ευφορίας και βοηθά τους ανθρώπους να ξεφύγουν από κάθε συναισθηματική δυσφορία. Το “σόμα” διανέμεται ελεύθερα και γίνεται εργαλείο ελέγχου για την άρχουσα ελίτ.

Οι άνθρωποι στο Παγκόσμιο Κράτος είναι ρυθμισμένοι να σκέφτονται και να αισθάνονται με προκαθορισμένους τρόπους. Μέσω της γενετικής μηχανικής και του κοινωνικού προγραμματισμού, οι πολίτες διαμορφώνονται έτσι ώστε να ταιριάζουν στους καθορισμένους ρόλους τους στην κοινωνία χωρίς να αμφισβητούν το status quo. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την έλλειψη διαφορετικότητας και έναν ομογενοποιημένο πληθυσμό που συμμορφώνεται με τα κοινωνικά πρότυπα. Η κοινωνία, επίσης, δίνει μεγάλη έμφαση στην επιφανειακή ευτυχία και ευχαρίστηση. Οι πολίτες ενθαρρύνονται να επιδιώκουν ηδονιστικές δραστηριότητες και να αποφεύγουν τυχόν βαθιές συναισθηματικές συνδέσεις που μπορεί να οδηγήσουν σε επιπλοκές ή διαταραχές στην προσεκτικά δομημένη κοινωνική τάξη. Οι προσωπικές σχέσεις στο Παγκόσμιο Κράτος στερούνται βάθους και νοήματος. Η αγάπη, οι οικογενειακοί δεσμοί και οι γνήσιες φιλίες είναι ανύπαρκτες, καθώς οι άνθρωποι ενθαρρύνονται να συμμετέχουν σε περιστασιακές και ρηχές σεξουαλικές συναντήσεις χωρίς συναισθηματικούς δεσμούς. Για τον λόγο αυτό, ο Τζον, γνωστός και ως Άγριος, γίνεται κεντρικός χαρακτήρας του μυθιστορήματος καθώς ενσαρκώνει τα γνήσια ανθρώπινα συναισθήματα. Η ανατροφή του σε έναν καταυλισμό, όπου βίωσε φυσικά ανθρώπινα συναισθήματα και διάβαζε κλασική λογοτεχνία, έρχεται σε πλήρη αντίθεση με τους συναισθηματικά μουδιασμένους πολίτες του Παγκόσμιου Κράτους. Ο αγώνας του Τζον να ενταχθεί στην κοινωνία του Παγκόσμιου Κράτους είναι βαθιά ριζωμένος στη συναισθηματική του σύγκρουση. Βιώνει έντονα την αγάπη, απόγνωση και οργή, αλλά θεωρεί ότι είναι δύσκολο να περιηγηθεί σε έναν κόσμο που επιδοκιμάζει τη ρηχή ικανοποίηση έναντι της πολυπλοκότητας των γνήσιων συναισθημάτων. Μέσα από την απεικόνιση των συναισθημάτων των χαρακτήρων του, ο *Θαυμαστός Καινούργιος Κόσμος* διερευνά τους πιθανούς κινδύνους μιας κοινωνίας που επιδιώκει να εξαλείψει τα αρνητικά -κυρίως- συναισθήματα σε βάρος της ανθρώπινης ατομικότητας και του συναισθηματικού βάθους. Η κριτική του Huxley σε αυτή την κοινωνία χωρίς συναισθήματα χρησιμεύει ως προειδοποίηση για την απώλεια της ανθρωπινότητας και τη σημασία της διατήρησης των γνήσιων συναισθημάτων και των ανθρώπινων συνδέσεων ενόψει των προκλήσεων της σύγχρονης τεχνολογίας.

Τέλος, στο 1984 του George Orwell τα συναισθήματα αντιπροσωπεύουν ένα πεδίο μάχης μεταξύ της έμφυτης ανθρωπιάς του ατόμου και της επιθυμίας του Κόμματος για απόλυτο έλεγχο. Μέσω της συναισθηματικής χειραγώγησης, της προπαγάνδας και της καταστολής της ατομικότητας, το Κόμμα στοχεύει να δημιουργήσει έναν πληθυσμό που είναι πλήρως υποταγμένος στην κυριαρχία του. Το Κόμμα, συνεπώς, επιδιώκει να ελέγξει όχι μόνο τις πράξεις αλλά και τα συναισθήματα και τις σκέψεις των πολιτών του. Η καταστολή και η χειραγώγηση των συναισθημάτων είναι από τα

βασικά εργαλεία που χρησιμοποιεί το Κόμμα για να διατηρήσει το ολοκληρωτικό του καθεστώς. Πιο συγκεκριμένα, το Κόμμα αποθαρρύνει κάθε μορφή ατομικότητας και προσωπικών συναισθημάτων που μπορεί να αμφισβητήσουν την δική του εξουσία ή την εξουσία του Μεγάλου Αδερφού. Οι πολίτες οδηγούνται να καταπιέσουν όλα όσα νιώθουν και τις σκέψεις τους και αντ' αυτού να υιοθετήσουν τα συναισθήματα που υπαγορεύουν η προπαγάνδα και τα συνθήματα του Κόμματος. Για παράδειγμα, οι πολίτες αναγκάζονται να εκφράσουν ανεπιφύλακτη αγάπη και πίστη στον Μεγάλο Αδερφό, ακόμα κι αν δεν το αισθάνονται πραγματικά. Η έννοια του “εγκλήματος της σκέψης” αναφέρεται σε οποιαδήποτε επαναστατική σκέψη ή συναίσθημα που έρχεται σε αντίθεση με την ιδεολογία του Κόμματος. Ακόμη και το να τρέφεις αρνητικά συναισθήματα προς το Κόμμα ή τον Μεγάλο Αδερφό θεωρείται έγκλημα. Οι πολίτες τιμωρούνται αυστηρά για οποιαδήποτε εκδήλωση απιστίας ή διαφωνίας, είτε με πράξεις είτε με συναισθήματα. Επιπλέον, το Κόμμα χρησιμοποιεί την προπαγάνδα και την ψυχολογική χειραγώγηση για να δημιουργήσει μια ατμόσφαιρα φόβου, μίσους και αέναου πολέμου. Οι πολίτες διατηρούνται σε μια κατάσταση συναισθηματικής αναταραχής και συνεχούς άγχους, γεγονός που τους κάνει πιο επιρρεπείς στο να αποδεχτούν την εκδοχή της αλήθειας του Κόμματος και να παραιτηθούν από την ατομικότητά τους. Ο Γουίνστον Σμιθ, ο πρωταγωνιστής του έργου, χρησιμεύει ως φακός μέσα από τον οποίο ο αναγνώστης παρακολουθεί τους συναισθηματικούς αγώνες ενός ατόμου που ζει κάτω από την καταπιεστική εξουσία του Κόμματος. Σε όλο το μυθιστόρημα, ο Γουίνστον μάχεται με συναισθήματα εξέγερσης, ενοχής, αγάπης και απελπισίας. Η σχέση του με την Τζούλια αντιπροσωπεύει μια μικρή πράξη εξέγερσης ενάντια στον έλεγχο του Κόμματος στα συναισθήματα και τις σχέσεις του. Ωστόσο, ακόμη και αυτή η σύνδεση τελικά συνθλίβεται από τις αδίστακτες τακτικές χειραγώγησης του Κόμματος. Η αγάπη, ειδικότερα, απεικονίζεται ως μια ισχυρή δύναμη που αμφισβητεί τον έλεγχο του Κόμματος. Ο έρωτας του Γουίνστον και της Τζούλια είναι μια μικρή πράξη περιφρόνησης ενάντια στις προσπάθειες του Κόμματος να ρυθμίσει τις προσωπικές σχέσεις και τα συναισθήματα των πολιτών.

Η διπλή σκέψη, η ικανότητα να διατηρείς δύο αντιφατικές πεποιθήσεις ταυτόχρονα και να παραδέχεσαι και τις δύο, είναι μια κριτική έννοια στο μυθιστόρημα. Το Κόμμα χρησιμοποιεί τη διπλή σκέψη για να χειραγωγήσει τα συναισθήματα και τις σκέψεις των πολιτών του. Για παράδειγμα, μπορεί να πείσει τους πολίτες ότι ο πόλεμος είναι ειρήνη ή ότι η άγνοια είναι δύναμη. Η διπλή σκέψη βοηθά το Κόμμα να καταστείλει ορθολογικές και λογικές σκέψεις που μπορεί να αμφισβητήσουν την εξουσία του. Τέλος, το Κόμμα δείχνει την κυριαρχία του μέσα από την ψυχολογική χειραγώγηση και την προθυμία του να εκμεταλλευτεί τους πιο βαθείς φόβους και τις

επιθυμίες των πολιτών του. Στην περίπτωση του Γουίνστον, ο φόβος των αρουραίων χρησιμοποιείται για να του αφαιρέσει κάθε αντίσταση και να τον κάνει πιστό και υπάκουο υποκείμενο του Κόμματος. Πιο συγκεκριμένα, μία από τις μεθόδους που χρησιμοποιεί ο Ο' Μπράιεν για να το πετύχει αυτό είναι να εκμεταλλευτεί ακριβώς αυτόν τον βαθύτερο φόβο του Γουίνστον και να τον βασανίσει: τοποθετεί ένα κλουβί που περιέχει πεινασμένους αρουραίους στο πρόσωπο του Γουίνστον, απειλώντας να τους αφήσει για να τον φάνε. Αυτή η τρομακτική προοπτική σοκάρει τον Γουίνστον και στην απελπισία του να αποφύγει αυτή τη μοίρα, είναι πρόθυμος να κάνει ό,τι ζητήσει ο Ο' Μπράιεν, συμπεριλαμβανομένης της προδοσίας της Τζούλια και της πλήρους αποδοχής της ιδεολογίας του Κόμματος. Αυτό δείχνει πώς το Κόμμα μπορεί να ασκήσει την εξουσία όχι μόνο μέσω της σωματικής βίας, αλλά και με το να εμβαθύνει στους ενδότερους ψυχολογικούς φόβους των υπηκόων του για να ελέγξει τις σκέψεις και τις πράξεις τους. Στη δυστοπία, λοιπόν, του Orwell, το συναισθηματικό αλλά και οδυνηρό ταξίδι του Γουίνστον χρησιμεύει ως μια υπενθύμιση της ανθεκτικότητας του ανθρώπινου πνεύματος, ακόμη και ενόψει ενός καταπιεστικού καθεστώτος που καλύπτει τα πάντα. Το τέλος, ωστόσο, του εν λόγω ταξιδιού σηματοδοτεί και την πεπερασμένη ισχύ της οποιας αντίστασης.

Καθένα από τα δυστοπικά μυθιστορήματα που μελετάμε προσφέρει ξεχωριστές προοπτικές για το πώς τα ολοκληρωτικά καθεστώτα χειραγωγούν και καταστέλλουν τα ανθρώπινα συναισθήματα για να διατηρήσουν τον έλεγχο. Έτσι, στο *Εμείς*, η κοινωνία του Μονοκράτους επιδιώκει να εξαλείψει όλα τα ατομικά συναισθήματα και τις προσωπικές επιθυμίες, δίνοντας έμφαση στην αυστηρή τήρηση του ορθολογισμού και της λογικής. Οι πολίτες ρυθμίζονται να καταπιέζουν τα συναισθήματά τους και η αγάπη ή οι συναισθηματικές προσκολλήσεις θεωρούνται επικίνδυνες για τη συλλογική ευημερία. Στον *Θαυμαστό Καινούργιο Κόσμο*, τα συναισθήματα υποτάσσονται για να διατηρηθεί μια σταθερή κοινωνία που αναζητά την ευχαρίστηση. Οι πολίτες ενθαρρύνονται να επιδίδονται σε ρηχές και ηδονιστικές εμπειρίες, που διευκολύνονται από τη χρήση του ναρκωτικού “σόμα”, που μουδιάζει κάθε αρνητικό συναίσθημα. Οι γνήσιες ανθρώπινες συνδέσεις και τα συναισθήματα αποθαρρύνονται υπέρ της επιφανειακής ικανοποίησης. Τέλος, στο *1984*, το Κόμμα χειραγωγεί τα συναισθήματα με διάφορα μέσα, ενσταλάζοντας φόβο, μίσος και τυφλή πίστη στον Μεγάλο Αδερφό. Η συναισθηματική καταστολή είναι διαδεδομένη και οποιαδήποτε έκφραση αγάπης ή ανεξάρτητης σκέψης θεωρείται πράξη εξέγερσης. Η Αστυνομία Σκέψης παρακολουθεί και τιμωρεί ανελέητα άτομα που εκδηλώνουν συναισθήματα ή δημιουργούν συναισθηματικές συνδέσεις εκτός του ελέγχου του Κόμματος.

Παρά τις μοναδικές προσεγγίσεις τους για την απεικόνιση του ρόλου των συναισθημάτων, τα μυθιστορήματα αυτά μοιράζονται κάποιες ομοιότητες στην εξερεύνηση της συναισθηματικής καταστολής και των συνεπειών της. Και στους τρεις δυστοπικούς κόσμους, οι κυβερνούσες αρχές στοχεύουν στον έλεγχο και τη χειραγώγηση των συναισθημάτων για να διατηρήσουν την εξουσία τους. Η εξάλειψη των ατομικών συναισθημάτων και επιθυμιών βοηθά στη δημιουργία μιας ομογενοποιημένης και συμμορφούμενης κοινωνίας, καθιστώντας τους πολίτες πιο επιρρεπείς στη χειραγώγηση και την κατήχηση. Τα συναισθήματα θεωρούνται απειλές για τη σταθερότητα της συλλογικότητας και ως εκ τούτου καταστέλλονται, οδηγώντας σε έναν απανθρωποποιημένο πληθυσμό. Επιπλέον, και τα τρία μυθιστορήματα απεικονίζουν τη σημασία των γνήσιων συναισθημάτων και των ανθρώπινων συνδέσεων ως κρίσιμων συστατικών της ανθρωπότητας. Χαρακτήρες που επιδεικνύουν αυθεντικά συναισθήματα, όπως η I-330 στο *Εμείς*, ο Τζον ο Αγριος στον *Θαυμαστό Καινούργιο Κόσμο* και ο Γουίνστον Σμιθ στο *1984*, γίνονται σύμβολα αντίστασης και ατομικότητας ενάντια σε καταπιεστικά καθεστώτα.

Συμπερασματικά, ενώ οι συγκεκριμένες δυστοπίες απεικονίζουν τον ρόλο των συναισθημάτων με διαφορετικό τρόπο, όλες εμβαθύνουν στις συνέπειες της καταστολής και του ελέγχου των συναισθημάτων στις δυστοπικές κοινωνίες. Είτε μέσω της άμεσης εξάλειψης, της χειραγώγησης ή της καταστολής, τα μυθιστορήματα τονίζουν τις τρομερές συνέπειες της θυσίας γνήσιων ανθρώπινων εμπειριών και συναισθημάτων για χάρη της κοινωνικής σταθερότητας και του απόλυτου ελέγχου. Απεικονίζοντας τον βαθύ αντίκτυπο της συναισθηματικής καταστολής σε άτομα και κοινωνίες, τα υπό μελέτη δυστοπικά μυθιστορήματα προειδοποιούν με τρόπο κοφτερό σχετικά με τις επικίνδυνες συνέπειες της παραβίασης του πυρήνα της ανθρώπινης φύσης για χάρη ενός εξιδανικευμένου κόσμου ή ενός απολυταρχικού καθεστώτος.

---

5. Μορφές του έρωτα και ο ρόλος του στα υπό μελέτη δυστοπικά λογοτεχνικά έργα

Η μοναδική ψύχωση την οποία επιθυμούν οι πάντες:

έρωτας.

Philip Roth, Το ζώο που ξεψυχά

Ο λόγος περί έρωτος και των μορφών του παρουσιάζει τέτοια ποικιλομορφία όσο και οι άνθρωποι. Καθένας μας μπορεί να βιώσει αυτό το ανεξήγητο φαινόμενο με άπειρους διαφορετικούς τρόπους σε διαφορετικές στιγμές της ζωής του αλλά και να αναζητήσει παρηγοριά και ανακούφιση μέσα από συνταυτίσεις με λόγια ποιητών, θεατρικές ή λογοτεχνικές ιστορίες και το ευρύτερο πεδίο της τέχνης. Ο έρωτας ή η αγάπη τραγουδήθηκαν ως “χίμαιρες” για τις οποίες “στον κόσμο χύνεται πολύ μελάνι κι αίμα, αλλά ζωή δεν γίνεται χωρίς αυτό το ωραίο ψέμα” (στίχοι από το τραγούδι *Είναι η αγάπη χίμαιρα* του Αττίκ, 1930). Ψέμα ή στρατήγημα της φύσης κατά τον Schopenhauer (2009) για τη διαίωνιση του είδους, ο μεγάλος πρωταγωνιστής των ιστοριών μας γίνεται η κινητήριος δύναμη για ένα τεράστιο εύρος αλλαγών σε επίπεδο προσωπικό και κοινωνικό που δύναται να πυροδοτήσει μέχρι κι ολόκληρες επαναστάσεις. Η βούληση για ζωή, το αίμα που βράζει στις φλέβες, η παντοδυναμία που βιώνει ο ερωτευμένος άνθρωπος δεν είναι παρά εκδηλώσεις αυτού του “μέγα κακού” του “ανίκητου στη μάχη”, όπως διαβάζουμε αντίστοιχα στη Μήδεια του Ευριπίδη και στην Αντιγόνη του Σοφοκλή. Ο Ronald Barthes (1977, 49) γράφει στα *Αποσπάσματα ερωτικού λόγου* πως “άτοπος είναι ο άλλος που αγαπώ και που με ελκύει. Αδυνατώ να τον κατατάξω επειδή είναι ακριβώς ο Μοναδικός, η ξεχωριστή Εικόνα που ήρθε, ως εκ θαύματος, να ανταποκριθεί στον ειδικό χαρακτήρα του πόθου μου. Είναι το σχήμα της αλήθειας μου”. Εξημερώνεται κι εξημερώνει ο καθένας τον εραστή του, με τον τρόπο του Μικρού Πρίγκιπα, τον αναγνωρίζει ως ξεχωριστό, όπως ξεχωριστό έγινε και το τριαντάφυλλο του μικρού ήρωα του Saint-Exupery. Προς αυτή τη διαδρομή της “ερωτικοποίησης”, το σώμα του άλλου αναγιγνώσκεται όπως ένα βιβλίο κι ο ερωτευμένος αναζητά να γνωρίσει όλο τον κόσμο του αγαπημένου προσώπου, από τις αναμνήσεις και την παιδική του ηλικία μέχρι την προηγούμενη ερωτική και σεξουαλική του ζωή ή την ψυχική του διάθεση ανά πάσα στιγμή (Recalcati, 2020). Για τον Marcuse (1955, 36) ο έρωτας ορίζεται ως “η μεγάλη ενωτική δύναμη που συντηρεί κάθε μορφή ζωής”. ενώ για τον Stendhal (2009, 44) ο έρωτας παρομοιάζεται με τον πυρετό, με την έννοια της αδυναμίας ελέγχου καθώς αυτός “γεννιέται και σβήνει χωρίς να υπεισέρχεται καθόλου η βούληση”. Αναγνωρίζει, επίσης, την ελλιπή ελευθερία του ανθρώπου να μην κάνει εκείνο που του προσφέρει την περισσότερη ευχαρίστηση, παρά τις όποιες προσπάθειές του.

Ο λόγος περί έρωτος είναι πραγματικά ανεξάντλητος και ο πρωταγωνιστικός του ρόλος στην τέχνη καταλυτικός και ακατάπαυστα αποκαλυπτικός. Στη συνέχεια θα σχολιαστούν οι διαφορετικές λογοτεχνικές προσεγγίσεις του έρωτα στις υπό μελέτη δυστοπίες και θα παρουσιαστεί ο τρόπος που αυτός λειτουργεί ώστε να προκληθούν ανατροπές και να γίνουν απόπειρες διάλυσης του όποιου φαύλου κύκλου μιας δυστοπικής συνθήκης.

5.1 “Εμείς” του Yevgeny Zamyatin

Ο “ρομαντικός” έρωτας, η σαγήνη και το ξελόγιασμα

*Αχ αυτό το κενό, αυτό το τρομακτικό κενό, που νιώθω εδώ στο στήθος!
Συχνά σκέφτομαι πως αν μπορούσα μια φορά, μόνο μια φορά να τη σφίξω πάνω στην καρδιά μου, όλο
αυτό το κενό θα γέμιζε.
Goethe, Τα πάθη του νεαρού Βέρθερου*

Το μυθιστόρημα του Zamyatin είναι ένα βαθύ ψυχογράφημα του έρωτα κι ο D-503 ένας Αριθμός-“Βέρθερος”, όταν περιγράφει με έναν συναισθηματικό λυρισμό τις στιγμές της ένωσης με την αγαπημένη του: “Ολόκληρος ο κόσμος ήταν μια πελώρια γυναίκα κι εμείς βρισκόμασταν μέσα στη μήτρα της, αγέννητοι, ωριμάζαμε ευτυχισμένα.. ανθίζαμε και μαλακώναμε” (Zamyatin, χχ, 91). Το δίπολο λογική- φαντασία πρωταγωνιστεί στο κείμενο, ενώ η ύπαρξη της ψυχής ισοδυναμεί με αρρώστια στην ουτοπική πραγματικότητα του Ευεργέτη και του Ολοκληρωτή. Ο αιώνιος πόλεμος, τα δύο δυνατά αρχέτυπα -το αρσενικό και το θηλυκό, η λογική και το συναίσθημα, τα μαθηματικά κι ο έρωτας- μέσα από ρήξεις και αντιθέσεις δημιουργούν την πλοκή.

Ήδη από την αρχή του έργου αχνοφαίνονται οι πρώτες παρεμβολές των αισθήσεων στη ροή της λογικής σκέψης, όταν ο D-503 μιλά για τη γλύκα των χειλιών γυναικών και ανδρών ποτισμένων με τη γύρη ενός λουλουδιού που ο αέρας έφερε από την έξω πλευρά του Πράσινου Τείχους. Ωστόσο, ως άξιος υποστηρικτής της κοινωνίας από τη μέσα πλευρά του τείχους, εκθειάζει την υπέρτατη δύναμη της λογικής που συμβάλλει στην ομαλή λειτουργία του κοινωνικού συνόλου, όπου δεν υπάρχει -όπως ισχυρίζεται- η παραμικρή αιτία φθόνου. Η επικράτηση της λογικής φαίνεται να ταυτίζεται εδώ με τη χαρακτηριστική στασιμότητα ή επαναληπτικότητα των ουτοπιών, όπου δεν συμβαίνει καμία ρήξη κι όλα κυλούν αρμονικά σε κυκλικό χρόνο. Όμως, αποκλείοντας το ψυχικό-συναισθηματικό κομμάτι της ανθρώπινης φύσης, η σύγκρουση είναι θέμα χρόνου και η ανατροπή της οποιασδήποτε ουτοπικής κατάστασης αναμενόμενη. Έτσι, ενώ “ο έλεγχος των απρόβλεπτων ανθρώπων επιτυγχάνεται μέσα από την επιβολή της επιφανειακής λογικής και το ξερίζωμα του συναισθηματικού κόσμου [...] Ο θεός Λόγος τα βρίσκει σκούρα με τον έρωτα. Το πιο απείθαρχο των συναισθημάτων αποδεικνύεται αθάνατο και ξεφυτρώνει εκεί που δεν μπορούν να προβλέψουν οι ολοκληρωτικοί λογισμοί του καθεστώτος” επισημαίνει ο Κωνσταντίνου στο επίμετρο της έκδοσης του μυθιστορήματος (στο Zamyatin, χ.χ., 291).

Η “αγαπημένη” O-90, το σταθερό ροζ εισιτήριο του πρωταγωνιστή, περιγράφεται ολοστρόγγυλη, με ρόδινο χαμόγελο, με μια αθωότητα παιδική μαζί με τη γλύκα μιας μητέρας. Η σχέση του D-503 μαζί της θυμίζει τη ζεστασιά και την ασφάλεια μια σχέσης συμβατικής, ενός γονεϊκού ενδεχομένως ζευγαριού και όχι ενός ερωτικού ζευγαριού, με τους όρους του Recalcati (2020). Πριν την εμφάνιση της I-330, κυριαρχούσε μια ευχάριστη αναμονή για την κάθε επόμενη συνάντηση, μια συμπαθητική ρουτίνα που καθόλου δεν θυμίζει το απείθαρχο βίωμα ενός έρωτα.

Το πρώτο σημαντικό πλήγμα στη λογική του D-503 πραγματοποιείται όταν μπαίνει στη ζωή του η I-330, η ρευστή γυναίκα που ξελογιάζει τον τετράγωνο άντρα. Σαγηνευτική, δυναμική και μυστηριώδης, η I-330 αποβλέπει στην επανάσταση ενάντια στο καλοκουρδισμένο, μη ανθρώπινο κι αποστειρωμένο περιβάλλον στη μέσα πλευρά του τείχους και στην επιστροφή στον κόσμο των αισθήσεων και των συναισθημάτων. Για να το πετύχει αυτό, χρειάζεται τον D-503 -κατασκευαστή του Ολοκληρωτή- υποχείριό της. Η σαγήνη κι ο έρωτας είναι τα βασικά της όπλα. Αναγνωρίζεται, λοιπόν, η δύναμη του συναισθήματος, μέσα από την αδυναμία ελέγχου του, να αποδομεί κάθε απολυτότητα και να προκαλεί αποπροσανατολισμό. Έτσι, παρακολουθούμε τον D-503 να συνειδητοποιεί πως θέλει ένα πράγμα μόνο: την I-330, να είναι μαζί του κάθε στιγμή, κάθε λεπτό, μόνο μαζί του. “Η μοναδική γιορτή για μένα είναι να είμαι μαζί της, να είναι αυτή δίπλα μου, ώμο με ώμο. Δίχως αυτήν, ο ήλιος θα είναι απλώς ένας τενεκεδένιος δίσκος και ο ουρανός θα είναι απλώς ένας τενεκές βαμμένος μπλε” μονολογεί παραδομένος πριν αρπάξει ανυπόμονα το τηλέφωνο για να την καλέσει, σηματοδοτώντας το τέλος της κυριαρχίας της λογικής και τη νίκη του συναισθήματος (Zamyatin, χ.χ., 169). Ο Κωνσταντίνου σχεδόν αποφθεγματικά αναγνωρίζει τον έρωτα “ως πυρηνική επαναστατική πράξη που εναντιώνεται σε κάθε σύστημα εχθρικό προς τη ζωή” (στο Zamyatin, χ.χ., 291). Και το σύστημα του *Εμείς* είναι σίγουρα εχθρικό προς τη ζωή, την αποτελούμενη ταυτόχρονα από λογική και συναίσθημα.

---

5. 2 “Θαυμαστός Καινούργιος Κόσμος” του Aldous Huxley

Κλασική εξαρτημένη μάθηση- Ο “μαθημένος” έρωτας;

“Δώστε μου μία ντουζίνα υγιή βρέφη, καλοσχηματισμένα, να τα αναθρέψω στο δικό μου καθορισμένο κόσμο και εγγυώμαι να αναλάβω οποιοδήποτε από αυτά τυχαία και να το εκπαιδεύσω ώστε να γίνει οποιοδήποτε τύπου επαγγελματίας επιλέξω - ιατρός, δικηγόρος, καλλιτέχνης- ακόμη και ζητιάνος και κλέφτης, ανεξάρτητα από τα ταλέντα, τις προτιμήσεις, τις τάσεις, τις δυνατότητες, τις κλίσεις και τη φυλή των προγόνων του.”

John Watson

Ως κεντρική ιδέα στο μυθιστόρημα του Huxley αναγνωρίζεται ο προκαθορισμός της συμπεριφοράς των ατόμων που κατ'επέκταση οδηγεί στην ανώδυνη αποδοχή της κοινωνικής τους τάξης. Η επιστήμη αποτελεί όπλο της οργανωμένης “ανατροφής”, εντός επιμελώς ορισμένων ορίων. Ο Huxley δημοσιεύει το *Θαυμαστό Καινούργιο Κόσμο* το 1932, ενώ οι θεωρίες που ανανέωσαν την επιστημονικότητα της ψυχολογίας είχαν διατυπωθεί τις αμέσως προηγούμενες δεκαετίες και αφορούσαν κυρίως στην κλασική εξαρτημένη μάθηση του Ρώσου φυσιολόγου και γιατρού Ivan Pavlov και του Αμερικάνου ψυχολόγου John Watson, του θεμελιωτή της ψυχολογικής προσέγγισης ευρέως γνωστής ως συμπεριφορισμός ή “μπηχεβιορισμός”. Ο τελευταίος σε άρθρο του το 1913, γνωστό κι ως το Μανιφέστο του Συμπεριφορισμού, απέρριψε τη μελέτη της συνείδησης του ατόμου ως παραπλανητική ή απλά ελλιπής στην κατανόηση της επιστήμης της ψυχολογίας, που ο ίδιος θεωρούσε κλάδο των φυσικών επιστημών, καθαρά αντικειμενικό (Γεννά, 2007).

Στη θεωρία του για την προσωπικότητα, ο Watson υποστήριξε πως αυτή δεν σχετίζεται με εγγενείς καταβολές του ανθρώπου αλλά αποτελεί προϊόν μάθησης και εκδηλώνεται με ένα σύνολο ενστικτωδών και μαθημένων αντανακλαστικών αντιδράσεων. Απαλλάσσοντας την επιστήμη της ψυχολογίας από την μέθοδο της ενδοσκόπησης της ψυχικής ζωής, ουσιαστικά ο ψυχολόγος τόνισε την δυνατότητα άσκησης πλήρους ελέγχου στη διαμόρφωση της προσωπικότητας, των επιλογών και της ανθρώπινης εν γένει πορείας. Μια τέτοια προσέγγιση αναγνωρίζει τον άνθρωπο ως κυρίαρχο της φύσης και της ζωής του παραγκωνίζοντας την όποια μοιρολατρική αντιμετώπιση της ύπαρξής του. Ακόμα και οι ψυχικές διαταραχές θεωρήθηκαν πλήρως αναστρέψιμες μέσα από διαδικασίες απόσβεσης κάθε επίκτητης και ανεπιθύμητης συνήθειας. Ο ρόλος του συμπεριφοριστικού θεραπευτή, συνεπώς, έγκειται στο να προβλέψει και να επαναπροσδιορίσει τη συμπεριφορά του ατόμου με απώτερο σκοπό να μεγιστοποιήσει τις προοπτικές “για μια ζωή ευτυχισμένη και με νόημα για τον ίδιο και για το κοινωνικό σύνολο” (Γεννά, 2007, 37). Τι μπορεί

να συμβεί, όμως, όταν το ρόλο του “θεραπευτή” παίρνει η εξουσία μιας δυστοπικής κατάστασης; Έχοντας πλέον γνώση των διαδικασιών που μετέχουν στη διαμόρφωση της επιθυμητής συμπεριφοράς, οι διάφορες μορφές ολοκληρωτικών καθεστώτων μπορούν να επωφεληθούν από τους μηχανισμούς της κλασικής εξαρτημένης μάθησης και να κατευθύνουν έτσι το σύνολο σε πρακτικές που ισχυροποιούν τη δύναμη τους, όπως θα παρουσιαστεί παρακάτω.

Εν συνεχεία, επηρεασμένος από τα κλινικά αποτελέσματα πειραμάτων του Ρώσου φυσιολόγου Ivan Pavlov, ο Watson ερεύνησε τον τρόπο που δημιουργούνται οι εξαρτημένες συναισθηματικές αντιδράσεις, πραγματοποιώντας το δικό του πείραμα με βασικούς συμμετέχοντες ένα νήπιο 11 μηνών και ένα κουνέλι. Στο εν λόγω πείραμα, κάθε φορά που το νήπιο πλησίαζε το ζώο, ο ερευνητής παρήγαγε έναν δυνατό μεταλλικό ήχο. Το αποτέλεσμα ήταν να δημιουργηθεί αίσθημα έντονου φόβου στο παιδί κάθε φορά που έβλεπε το κουνέλι ή ακόμα και αντικείμενα που του έμοιαζαν, γενικεύοντας έτσι την εξαρτημένη συναισθηματική αντίδραση του φόβου (Ποταμιάνος, 2002).

Έτσι, λοιπόν, εάν πέρα από τη συμπεριφορά του ανθρώπου αναπτύσσονται μέσα σε συνθήκες μάθησης σε δεδομένες καταστάσεις και οι εξαρτημένες συναισθηματικές αντιδράσεις του, συνεπάγεται πως ο τρόπος που το άτομο ερωτεύεται, ποθεί κι επιθυμεί βρίσκεται σε άμεση συνάρτηση με το περιβάλλον μέσα στο οποίο γαλουχήθηκε. Ας θυμηθούμε στο σημείο αυτό και τη ρήση του Γάλλου συγγραφέα Francois de La Rochefoucauld, όπου επισημαίνει πως “υπάρχουν άνθρωποι που δεν θα είχαν ερωτευτεί ποτέ τους, αν δεν είχαν ακούσει να γίνεται λόγος για τον έρωτα” (<https://www.gnomikologikon.gr/catquotes.php?categ=1310>). Ίσως ακόμη, να μην ξέραμε να ερωτευτούμε ή να εκφράσουμε το συναίσθημα αυτό αν δεν υπήρχε η λογοτεχνία από την αρχαιότητα, όπως παρουσιάζεται στο κλασικό δοκίμιο της Anne Carson *Έρωσ ο Γλυκόπικρος*, όπου ανατέμνεται το παράδοξο του έρωτα στην αρχαία σκέψη, ξεκινώντας από τη λυρική ποίηση και καταλήγοντας στον Πλάτωνα (Carson, 2019).

Επιστρέφοντας στο λογοτεχνικό κείμενο του Huxley, τίθεται, συνειδητά ή μη, και πέρα από οποιαδήποτε κριτική του συγγραφέα απέναντι στις όποιες εξελίξεις της επιστήμης και στις δυστοπικές τους συνέπειες, το διαχρονικά παρόν θέμα του κοινωνικά επιβαλλόμενου προγραμματισμού σε θέματα ζωτικής σημασίας, όπως η ταυτότητα, η συνείδηση, η αποδεκτή μορφή της συντροφικότητας, η θρησκεία και η θρησκευτικότητα, η ομορφιά, η ελευθερία και εν προκειμένω ο έρωτας και η σεξουαλικότητα.

Γεννιούνται συνεπώς τα εξής ερωτήματα: ποιος ο ρόλος και η δυναμική του έρωτα στην δυστοπική συνθήκη του μυθιστορήματος; Τι μορφή επιτρέπεται να λάβει; Υπάρχει θέση για το συναίσθημα; Πώς ερωτεύεται ο “Άγριος” του Huxley; Και, φυσικά, πώς η παρουσία του έρωτα στο κείμενο επηρεάζει την πλοκή; Δημιουργεί νέες συνειδητοποιήσεις; Κινητοποιεί επαναστατικά τους ήρωες; Ο ίδιος ο συγγραφέας, εξάλλου, στην εισαγωγή της έκδοσης του 1946 αναφέρει πως “η πραγματικά επαναστατική επανάσταση, δεν αφορά τον εξωτερικό κόσμο, αλλά τις ψυχές και τη σάρκα των ανθρώπων” (Huxley, 1991, 11).

Αναζητώντας απαντήσεις στα παραπάνω ερωτήματα, οφείλουμε να εκκινήσουμε από το δόγμα του μυθιστορήματος “όλοι ανήκουν σε όλους” που ενισχύει την αποφυγή δημιουργίας του παραμικρού συναισθηματικού δεσμού. Χαρακτηριστικά θα σχολιάσει ο Διευθυντής στον Μπέρναρντ όταν αναφέρεται στη σχέση του με την Λίντα “Μην φαντάζεσαι ότι είχα κανένα συναισθηματικό δεσμό με το κορίτσι. Επρόκειτο για υγιέστατη και φυσιολογικότερη σχέση” (Huxley, 1991, 100). Από την άλλη πλευρά, η εκπαίδευση των παιδιών περιλαμβάνει υποτυπώδη σεξουαλικά παιχνίδια και η παρατήρηση πως σε άλλες εποχές τέτοιου είδους δραστηριότητες θεωρούνταν ανήθικες και απαγορευμένες κάνει τους νεότερους σπουδαστές να “σκάσουν στα γέλια” (Huxley, 1991, 45). Ο συγγραφέας, επιθυμώντας να τεκμηριώσει το ρόλο της σεξουαλικής κοινοκτημοσύνης που το κείμενο προβάλλει, θα μιλήσει για σταθερότητα ως τελικό στόχο και θα εντάξει στα επιχειρήματα του την αντίθεσή του με ό,τι ο Μαρκήσιος ντε Σαντ λογαριάζει ως απελευθέρωση. Πιο συγκεκριμένα, ενώ ο ντε Σαντ ήταν υπέρμαχος μιας σεξουαλικής ελευθεριότητας και της αποδέσμευσης του μυαλού από κάθε φυσικό ενδοιασμό και από τις προκαταλήψεις που κληροδότησε ο παραδοσιακός δυτικός πολιτισμός, μεταξύ σαδισμού και αληθινής επανάστασης ο Huxley δεν αναγνωρίζει κανένα αναγκαστικό συσχετισμό. Απεναντίας, χαρακτηρίζει τον Σαντ ως “τρελό” και θεωρεί πως ο “λιγότερο ή περισσότερο συνειδητός σκοπός της επανάστασής του ήταν το χάος και η καταστροφή” (Huxley, 1991, 11). Δεν ισχυρίζεται, ωστόσο, το ίδιο για τους ανθρώπους του *Θαυμαστού Καινούργιου Κόσμου*, για τους οποίους αναφέρει πως “μπορεί να μην είναι εντελώς λογικοί, αλλά δεν είναι κακοί και πως ο σκοπός τους δεν είναι η αναρχία αλλά η κοινωνική σταθερότητα” (Huxley, 1991, 11). Έτσι, “με στόχο τη σταθερότητα και με επιστημονικά μέσα διεξάγουν την τελική, προσωπική, αληθινή επαναστατική επανάσταση” (Huxley, 1991, 11) στο πλαίσιο μιας νέας ουτοπικής κοινωνίας.

Από την άλλη πλευρά, ο “Άγριος”, βασικός εκπρόσωπος του κόσμου των απολίτιστων, έχει ευαισθησίες, συναισθήματα, ενοχές, πολλές ενοχές, ένστικτα και επιθυμίες. Μήπως, όμως, όλα αυτά δεν προέκυψαν από την έκθεση του στα *Άπαντα* του Shakespeare, στις επιθέσεις άλλων

γυναικών κατά της μητέρας του, στις θρησκευτικές προκαταλήψεις και σε αυτό το “για πάντα” που εν τέλει τον οδήγησε στην βίαιη αποστροφή του προς τη γυναίκα που διακαώς επιθυμούσε; Στο υπέδαφος της ιστορίας προκύπτει μια τρομαχτική συνάφεια στους δομικούς άξονες των δύο κατά τα άλλα αντίθετων κόσμων. Η ηθική στον έρωτα του Άγριου έχει διαπλαστεί από παραδόσεις και κείμενα που τον κάνουν να δηλώνει στη Λένινα “σ’ αγαπάω περισσότερο απ’ οτιδήποτε άλλο στον κόσμο” και αμέσως μετά να την προστάζει “καταραμένη πόρνη, φύγε μην σε σκοτώσω” (Huxley, 1991, 177, 179). Στον αντίποδα, η Λένινα εκφράζει το απόγειο της επιθυμίας της με όρους που έχουν νόημα στη μαθημένη δική της πραγματικότητα. “Τρέλανε με, μέθυσε με [...] Φίλησε με να πέσω σε κόμα, λες κι έχω ρουφήξει σώμα” (Huxley, 1991, 178) προστάζει ηδονικά τον Τζον ενώ εκείνος της εξηγεί πως οι άνθρωποι στο Μαλπάι παντρεύονται και “ορκίζονται να ζήσουν μαζί για πάντα” (Huxley, 1991, 176). Παραβλέποντας τον εκνευρισμό που μια τέτοια ιδέα της προκαλεί (“Τι απαίσια ιδέα [...] Για τ’ όνομα του Φορντ, λογικέψου” (Huxley, 1991, 177) και επιβεβαιώνοντας πως αρέσει στο αντικείμενο του πόθου της, του ρίχνετε χωρίς άλλες καθυστερήσεις. Δύο κόσμοι διαμετρικά αντίθετοι, από δύο διαφορετικές αφετηρίες που καταλήγουν σε ασυμβίβαστες και παρεξηγήσιμες εκδηλώσεις επιθυμίας ή έρωτα.

Τέλος, αν για τον Schopenhauer η ηδονή που εκδηλώνεται μεταξύ των ανθρώπων και ο έρωτας που ορίζεται ως το “στρατήγημα” (Schopenhauer, 9, 2009) της φύσης έχει ως κεκαλυμμένο σκοπό την αναπαραγωγή του είδους, στην περίπτωση του *Θαυμαστού Καινούργιου Κόσμου* η συνέχιση της ανθρώπινης ζωής έχει εξασφαλιστεί με την πρόοδο της τεχνολογίας. Συνεπώς, τα τόσα τεχνάσματα, οι ελιγμοί, “οι παραφορές και οι ατελείωτες οδύνες” (Schopenhauer, 22, 2009) προκειμένου να αποκτηθεί το αγαπημένο πρόσωπο, στη δυστοπία του Huxley περιττεύουν και ο έρωτας ως “βούληση ασίγαστη, αμετάθετη, ζωτική κι απόλυτη” (Schopenhauer, 2009) που διέπει κάθε ον, ως η ίδια η τάση για ζωή, ακυρώνεται, εφόσον ο τελικός του σκοπός ικανοποιείται πλέον εργαστηριακά. Ποια συνθήκη, όμως, θα αντικαταστήσει αυτή τη βούληση για ζωή; Πόση ομοιομορφία και σταθερότητα εν τέλει αντέχουν οι άνθρωποι; Κι αν η ιστορία είναι μια εναλλαγή συγκρούσεων, πόσο ανθρώπινη είναι η αδράνεια μιας ουτοπίας, μιας άλλης Εδέμ; Η χρήση ψυχοτρόπων ουσιών στο λογοτεχνικό κείμενο αρχίζει ήδη να προβληματίζει, ωστόσο η πλοκή της ιστορίας και οι ανατροπές της θα αφήσουν αναπάντητα ερωτήματα -ή και ρητορικά- για διαρκή προβληματισμό.

Συνοψίζοντας, στο λογοτεχνικό κείμενο του Huxley η παρουσία του έρωτα θέτει διάφορα ερωτήματα σχετικά με την ενστικτώδη ή μη φύση του, τη δύναμη της κλασικής εξαρτημένης μάθησης, την προώθηση ή την απειλή της σταθερότητας στην κοινωνία -σε συνάρτηση με την

μορφή που θα πάρει- αλλά και την καταλυτική αντίθεση που αναδεικνύει μεταξύ των δύο διαφορετικών πολιτισμών. Εάν, λοιπόν, για χάρη της σταθερότητας τα πάθη αποκλείονται και η παραμικρή εκδήλωση συναισθηματικής τρυφερότητας ή αποκλειστικότητας κατακρίνονται, εμμέσως αναγνωρίζεται η δυναμική του συναισθήματος να ανατρέψει δεδομένα και να κλονίσει την υποτυπώδη ομαλότητα. Η αρχή της πραγματικότητας της θεωρίας του Freud σε απόλυτη ως και ακραία, ξύλινη ερμηνεία.

---

5. 3 “1894” του George Orwell

Ο έρωτας ως πράξη πολιτική

*Το αγκάλιασμά τους ήταν μάχη,
η ηδονή που ένιωσαν νίκη. [...]
Ήταν μια πολιτική πράξη.
Orwell, 1984*

Το κοινό σημείο που ενώνει όλα τα δυστοπικά μυθιστορήματα παραμένει η απειλή κάθε έκφρασης της ανθρώπινης φύσης. Ως κοινός παρονομαστής προβάλλει η απο-ανθρωποποίηση του ατόμου. Έτσι, στο βιβλίο του George Orwell *1984*, γραμμένο το 1948, η παραμικρή εκδήλωση σκέψης, έρωτα ή γνώσης θα κινητοποιήσει τους αντίστοιχους μηχανισμούς ώστε να *εξατμιστεί*. Και, παρόλη την ελπίδα της αντίστασης και της λυτρωτικής επανάστασης, ο Γουίνστον εν τέλει δεν ξεφεύγει από την επιβολή της εξουσίας και ίσως πράγματι να υπήρξε *ο τελευταίος άνθρωπος*.

Ως προς τον έρωτα, όπως είδαμε και προηγουμένως, το επικίνδυνο σεξουαλικό ένστικτο ήταν ικανό να ανατρέψει τον Μεγάλο Αδερφό και για το λόγο αυτό δεν είχε χώρο στους κόλπους του Κόμματος. Κάθε συνεύρεση είχε ως μοναδικό σκοπό το καθήκον απέναντι στο Κόμμα, δηλαδή την τεκνοποίηση (“να φτιάξουμε ένα παιδί” είναι η χαρακτηριστική φράση της Κάθρην, πρώην συζύγου του Γουίνστον) χωρίς περιθώρια απόλαυσης κι ερωτισμού, “σαν μια αηδιαστική μικρή εγχείρηση, σαν να κάνει κανείς κλύσμα” (Orwell, 2020, 77-78). Και σε αυτή την περίπτωση, η κατάλληλη εκπαίδευση από μικρή ηλικία είχε φέρει τα αντίστοιχα αποτελέσματα, τονίζοντας για ακόμη μια φορά τη δυναμική του περιβάλλοντος στη μαθημένη συμπεριφορά και τις θεωρίες του συμπεριφορισμού ή της κλασικής εξαρτημένης μάθησης των Skinner, Watson και Pavlov. Το λευκό, παγωμένο σώμα της Κάθρην γίνεται αντανάκλαση της υπνωτιστικής ικανότητας του Κόμματος αλλά και ο λόγος που ο Γουίνστον την εγκαταλείπει, καθώς το κάθε του άγγιγμα συναντούσε μια ακαμψία, σαν να επρόκειτο για “μια ξύλινη κούκλα αρθρωτή”. Ο ίδιος δηλώνει πως θα μπορούσε να παρακάμψει την όποια διαφορά μεταξύ τους και να υπομείνει μια ζωή τη συνέχιση αυτού του γάμου μόνο εάν δεν υπήρχε ανάμεσά τους καμία σωματική επαφή. Το “ανθρώπινο φερέφωνο”, παρατσούκλι που ο Γουίνστον σιωπηλά είχε αποδώσει στην Κάθρην, δεν συμφώνησε με την προοπτική μηδενικής επαφής και στο σημείο αυτό το ζευγάρι χωρίζεται. Εάν ο Ιταλός ψυχαναλυτής Massimo Recalcati στο βιβλίο του *Κράτα το φιλί* παρατηρεί πως “το φιλί είναι ίσως η εικόνα που, περισσότερο από κάθε άλλη, συμπυκνώνει την ομορφιά και την ποίηση του έρωτα” αλλά και πώς δεν είναι τυχαία η απουσία του ερωτικού φιλιού από τον αγοραίο έρωτα ή

συχνά κι από την σεξουαλική πορνογραφία (Recalcati, 2020, 15), η ψυχρότητα των σωμάτων των δύο συζύγων μαρτυρά την παντελή έλλειψη ερωτικού πάθους και κατ' επέκταση της όποιας επαναστατικής δυναμικής. Μια ένωση ως καθήκον που εξυπηρετεί συμφέροντα φαίνεται μονοδιάστατη και αδυνατεί να υποστηριχθεί για καιρό και από τους δύο εραστές, καθώς παρακάμπτει την ανθρώπινη ενστικτώδη ανάγκη για αγκάλιασμα, τρυφερότητα και συναισθηματική ανταπόκριση.

Η περίπτωση των δύο πρωταγωνιστών Γουίνστον και Τζούλια που εναντιώνεται στην καταστολή του απλού αδιαφοροποίητου πόθου αποτελεί, λοιπόν, πράξη επαναστατική. Εκκινώντας από ένα σημείωμα, η πιο δημοφιλής φράση- “σ’ αγαπώ”- γραμμένη από την Τζούλια αλλάζει ριζικά τη νοητική και συναισθηματική κατάσταση του Γουίνστον: από τις υποψίες και το μίσος στο ξεσήκωμα και τον *πόθο να ζήσει*. Παρόλο που η αγάπη δεν ήταν τόσο επικίνδυνη για το Κόμμα όσο η αμοιβαία φυσική έλξη, παρέμενε κάτι που δεν θα μπορούσε να ελέγξει κι επομένως κατάσταση κατακριτέα: “Ο σκοπός του Κόμματος δεν ήταν μόνο να εμποδίζει να δημιουργηθούν ανάμεσα στους άντρες και στις γυναίκες αισθήματα που δεν θα μπορούσε να ελέγξει. Ο πραγματικός ανομολόγητος σκοπός τους ήταν να αφαιρέσουν την ηδονή από την σεξουαλική πράξη. Ο εχθρός δεν ήταν τόσο η αγάπη, όσο ο ερωτισμός, είτε εντός είτε εκτός γάμου” (Orwell, 2020, 77-78). Έτσι, “η σεξουαλική πράξη, αν γινόταν με επιτυχία, ήταν επανάσταση. Ο πόθος ήταν έγκλημα της σκέψης”, ένα ζωώδες ένστικτο, η δύναμη που θα εξόντωνε το Κόμμα (Orwell, 2020, 80). Και πράγματι, η ερωτική επιθυμία του ζευγαριού έδωσε το κίνητρο για ολοένα και περισσότερες συναντήσεις, για ανάπτυξη συναισθηματικού δεσμού και εν τέλει το κίνητρο για αντίδραση στην απάνθρωπη πραγματικότητα του Κόμματος. Η σχέση του Γουίνστον και της Τζούλια ως ρήξη με το κατεστημένο δημιουργεί ένα αφήγημα με τον τρόπο που οι συγκρούσεις γράφουν την ιστορία και πρωταγωνιστεί στην εξέλιξη της πλοκής.

Πέρα από τη σεξουαλική επιθυμία, ο Γουίνστον “θα ήθελε να ήταν ζευγάρι παντρεμένο δέκα χρόνια. Θα ήθελε να περπατούσαν στους δρόμους όπως τώρα, αλλά ελεύθερα, χωρίς φόβο, και να μιλούν για πράγματα συνηθισμένα, καθημερινά, ψωνίζοντας μικροπράγματα για το νοικοκυριό τους. Θα ήθελε, προπάντων, να είχαν ένα μέρος όπου να μπορούν να βρίσκονται μόνοι οι δυο τους, χωρίς να νιώθουν την υποχρέωση να κάνουν έρωτα κάθε φορά που συναντιόνταν” (Orwell, 2020, 154). Παρά το γεγονός πως η απόπειρα επανάστασης και ανατροπής της “κανονικότητας” στην “ουτοπία” του Μεγάλου Αδερφού τροφοδοτείται από τον σεξουαλικό πόθο ανάμεσα στον Γουίνστον και την Τζούλια, η βούληση για ζωή με τους όρους του Schopenhauer αντικατοπτρίζεται

στη σοβαρότητα που ο Γουίνστον “προσδίδει στα πιο ασήμαντα συμβάντα” (Schopenhauer, 2009, 24). Επενδύει, με άλλα λόγια, την ενστικτώδη επιθυμία του για την αναπαραγωγή του είδους με μια επιθυμία τρυφερή (Schopenhauer, 2009, 24).

Τέλος, η άρνηση των εραστών κατά τη διάρκεια των βασανιστηρίων, παρόλο που άργησε να εκδηλωθεί, παραπέμπει θεωρητικά στις περί έρωτος αντιλήψεις του Freud. Ο πατέρας της ψυχανάλυσης δεν πίστευε στο θαύμα του έρωτα, τον οποίο χαρακτήριζε ως “απατηλό αποτέλεσμα ενός ναρκισσιστικού πάθους του Εγώ για τον εαυτό του ή καλύτερα για το ναρκισσιστικό ιδανικό του” (Recalcati, 2020, 31). Όταν, όμως, διακυβεύεται η ίδια η ζωή, το ναρκισσιστικό ιδανικό -εάν βέβαια μπορούμε να το ορίσουμε έτσι φέρνοντας στο νου τις εικόνες του Γουίνστον στο τελευταίο μέρος του βιβλίου- ταυτίζεται με το βιολογικό σώμα και το ένστικτο της αυτοσυντήρησης ακυρώνει την όποια αντανάκλαση του εγώ σε άλλο πεδίο πλην του εαυτού. Έτσι, ο Γουίνστον φτάνει στο σημείο να ουρλιάζει σαν μανιακός “κάντε το στην Τζούλια! [...] Όχι, σε μένα! Στην Τζούλια! Δε με νοιάζει ό,τι και να της κάνετε. Ξεσκίστε το πρόσωπό της, κατασπαράξτε την. Όχι, σε μένα! Στην Τζούλια! Όχι, σε μένα!” (Orwell, 2020, 311). Το Εγώ σε απόλυτη κυριαρχία.

---

6. Ο Foucault και τα “πειθήνια σώματα” των λογοτεχνικών δυστοπιών

*Στο επίκεντρο βρίσκεται πάντα το σώμα-
το σώμα και οι δυνάμεις του,
η χρησιμότητά τους και η ευπείθειά τους,
η κατανομή τους και η υποταγή τους.
Michel Foucault, Επιτήρηση και Τιμωρία*

Χρησιμοποιώντας τη θεωρία του Michel Foucault (2011) για την έννοια των “πειθήνιων σωμάτων” μπορεί κανείς να εμβαθύνει στις ψυχολογικές και κοινωνικοπολιτικές πτυχές των δυστοπικών αφηγήσεων. Η ανάπτυξη της εν λόγω θεωρίας βρίσκεται στο θεμελιώδες έργο του με τίτλο *Επιτήρηση και τιμωρία: Η γέννηση της φυλακής*. Σε αυτό το βιβλίο, ο Foucault διερευνά την ιστορική εξέλιξη των πειθαρχικών μηχανισμών και τις επιπτώσεις τους στην κοινωνία και το άτομο.

Πιο ειδικά, ο Foucault εξετάζει τη μετατροπή της τιμωρίας και του κοινωνικού ελέγχου από δημόσια, βίαια θεάματα -όπως οι δημόσιες εκτελέσεις- σε πιο λεπτές και διάχυτες μορφές πειθαρχίας. Ερευνά την εξέλιξη των πειθαρχικών πρακτικών σε διάφορα θεσμικά περιβάλλοντα, συμπεριλαμβανομένων φυλακών, σχολείων, νοσοκομείων και εργοστασίων. Η έννοια των “πειθήνιων σωμάτων” εισάγεται ως αποτέλεσμα αυτών των πειθαρχικών πρακτικών και αναφέρεται στα άτομα που έχουν εσωτερικεύσει τους κανόνες και τους κανονισμούς που τους επιβάλλονται από πειθαρχικά ιδρύματα, οδηγώντας τα να αυτορρυθμίζουν τις συμπεριφορές και τις πράξεις τους χωρίς την ανάγκη εξωτερικού εξαναγκασμού.

Το βιβλίο διερευνά το πώς λειτουργεί η πειθαρχική εξουσία μέσω ποικίλων τεχνικών, όπως η επιτήρηση, η ιεραρχική παρατήρηση, η εξέταση και η καθιέρωση αυστηρών προγραμμάτων. Αυτοί οι μηχανισμοί στοχεύουν στη δημιουργία συμμορφούμενων και ελεγχόμενων ατόμων, πρόθυμων να πειθαρχήσουν με τα κοινωνικά πρότυπα και τις προσδοκίες.

Στο *Επιτήρηση και τιμωρία*, ο Foucault παρέχει μια κριτική ανάλυση των τρόπων με τους οποίους η πειθαρχική εξουσία επιβάλλεται στη σύγχρονη κοινωνία και διαμορφώνει τη συμπεριφορά των υποκειμένων της, ενώ χαρακτηριστικά αναφέρει πως “το σώμα βρίσκεται άμεσα βυθισμένο σε ένα πολιτικό πεδίο· οι σχέσεις εξουσίας διενεργούν επ’ αυτού μια άμεση επιλαβή· το επενδύουν, το στιγματίζουν, το εκγυμνάζουν, το βασανίζουν, το εξαναγκάζουν να εργαστεί, το υποβάλλουν σε

τελετές [...] Η πολιτική επένδυση του σώματος συνδέεται, χάρη σε περίπλοκες και αμοιβαίες σχέσεις, με την οικονομική του χρησιμοποίηση· κατά μεγάλο μέρος, σαν δύναμη παραγωγής το σώμα περιβάλλεται με σχέσεις εξουσίας και κυριαρχίας (Foucault, 2011, 35). Αργότερα, στο κεφάλαιο *Πειθαρχία* του συγγράμματος διαβάζουμε “το σώμα είναι πειθήνιο όταν μπορεί να υποταχτεί, να χρησιμοποιηθεί, να μετασχηματιστεί, να τελειοποιηθεί” (Foucault, 2011, 156). Αυτό το κείμενο είχε βαθύ αντίκτυπο στα πεδία της κοινωνιολογίας, της εγκληματολογίας και των πολιτισμικών σπουδών και παραμένει μια ουσιαστική μελέτη για την κατανόηση της δυναμικής της εξουσίας και του ελέγχου στους σύγχρονους θεσμούς σε συνάρτηση με τον ρόλο της σωματικότητας.

Η έννοια του Foucault για τα “πειθήνια σώματα” μπορεί να συνδεθεί στενά με τη δυστοπική λογοτεχνία διερευνώντας το πώς τα καταπιεστικά καθεστάτα σε αυτούς τους φανταστικούς κόσμους χειραγωγούν και ελέγχουν τα άτομα μέσω διαφόρων μηχανισμών πειθαρχίας. Στις δυστοπικές κοινωνίες, η έννοια των “πειθήνιων σωμάτων” εκδηλώνεται συχνά μέσω της εκτεταμένης παρακολούθησης, της ρύθμισης και της χειραγώγησης των συμπεριφορών και των ενεργειών των πολιτών. Τα “πειθήνια σώματα” των υπό μελέτη κειμένων έχουν υποβληθεί σε πειθαρχικές πρακτικές -και στα τρία μυθιστορήματα το σώμα και το μυαλό των ατόμων υπόκεινται σε έντονο έλεγχο από καταπιεστικά καθεστάτα- και έχουν εσωτερικεύσει τους μηχανισμούς ελέγχου που τους επιβάλλονται από τις αρχές. Αυτή η εσωτερικεύση οδηγεί τους πρωταγωνιστές να ρυθμίζουν τις δικές τους ενέργειες και συμπεριφορές ουσιαστικά αυτοπειθαρχώντας, κάτι που ευθυγραμμίζεται με το θέμα της αυτοεπιτήρησης που παρατηρείται στις δυστοπικές κοινωνίες. Για παράδειγμα, η συνεχής επιτήρηση μέσω προηγμένης τεχνολογίας, όπως οι τηλεοθόνες στο *1984* ή τα drones παρακολούθησης στη σύγχρονη δυστοπική μυθοπλασία, διασφαλίζει ότι οι πολίτες έχουν επίγνωση του πιθανού ελέγχου ανά πάσα στιγμή, αναγκάζοντάς τους να ρυθμίζουν τη συμπεριφορά τους για να αποφύγουν την τιμωρία. Η διάχυτη παρουσία της επιτήρησης ενσταλάζει επίσης φόβο και παράνοια, ρυθμίζοντας περαιτέρω τα άτομα να συμμορφώνονται με τους κοινωνικούς κανόνες και τις προσδοκίες του κρατικού μηχανισμού.

Επιπλέον, η χειραγώγηση της γλώσσας και των πληροφοριών, που παρατηρείται συχνά σε δυστοπικές κοινωνίες, παίζει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση “πειθήνιων σωμάτων”. Με τον έλεγχο της αφήγησης και τη διάδοση της προπαγάνδας, οι κυβερνούσες αρχές επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο τα άτομα αντιλαμβάνονται την πραγματικότητα και διαμορφώνουν ανάλογα τις πεποιθήσεις και τις συμπεριφορές τους. Τέλος, η δυστοπική χρήση της τεχνολογίας για ευγονικούς

σκοπούς ή για τον έλεγχο του νου μπορεί να θεωρηθεί ως ένας ακόμη μηχανισμός για τη δημιουργία “πειθήνιων σωμάτων” διαγράφοντας την ατομικότητα και την ελεύθερη βούληση.

Πιο συγκεκριμένα, στο *Εμείς*, η δυστοπική κοινωνία του Zamiatin χαρακτηρίζεται από αυστηρή ομοιομορφία και τον απόλυτο έλεγχο του Μονοκράτους. Οι πολίτες -που αναφέρονται με αριθμούς αντί για ονόματα- υπόκεινται σε συνεχή επιτήρηση και αυστηρά χρονοδιαγράμματα, γεγονός που έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία “πειθήνιων σωμάτων”. Το κράτος χειραγωγεί τη γλώσσα, τη φαντασία, το όνειρο για να καταστείλει την ατομικότητα. Ο πρωταγωνιστής, D-503, χαρακτηριστικά καταγράφει στο ημερολόγιό του: “Ποτέ δεν συνήθιζα να ονειρεύομαι. Λένε πως παλιά ήταν το πιο φυσιολογικό πράγμα στον κόσμο να ονειρεύεσαι. [...] Αλλά τώρα γνωρίζουμε ότι τα όνειρα φανερώνουν την ύπαρξη μιας σοβαρής διανοητικής ασθένειας” (Zamyatin, *χχ.*, 44). Στην πορεία, ωστόσο, υφίσταται μια μεταμόρφωση από συμμορφούμενος πολίτης σε επαναστάτη, απεικονίζοντας έτσι τη σύγκρουση μεταξύ “πειθήνιων σωμάτων” και την εμφάνιση ατομικής δράσης και αντίστασης ενάντια στον έλεγχο του κράτους.

Στον *Θαυμαστό καινούργιο Κόσμο*, η δυστοπική κοινωνία του Huxley, το Παγκόσμιο Κράτος, χρησιμοποιεί προηγμένη αναπαραγωγική τεχνολογία και γενετικό προγραμματισμό για να δημιουργήσει “πειθήνια σώματα” από τη γέννηση ακόμα. Οι πολίτες έχουν σχεδιαστεί για να ταιριάζουν σε συγκεκριμένους κοινωνικούς ρόλους και διαμορφώνονται ώστε να αγκαλιάζουν τις ρηχές απολαύσεις και να αποφεύγουν τα βαθιά συναισθήματα. Η ευρεία χρήση του φαρμάκου “σόμα”, που εισβάλλει κατευθείαν στο σώμα, καταστέλλει περαιτέρω την ατομικότητα και τα αρνητικά συναισθήματα. Η ίδια η κοινωνική δομή, με το σύστημα καστών της και την περίτεχνη κοινωνική της ρύθμιση, διασφαλίζει ότι τα άτομα γίνονται “πειθήνια σώματα” που συμμορφώνονται πρόθυμα με τους προκαθορισμένους ρόλους και τις αυτοματοποιημένες συμπεριφορές τους. Ένας χαρακτηριστικός διάλογος ανάμεσα στον Μπέρναρντ και τη Λένινα επιβεβαιώνει την τυφλή αποδοχή των μαθημένων κανόνων των πολιτών του Παγκόσμιου κράτους: “Δεν θα ήθελες να είσαι ελεύθερη, Λένινα;” -“Τι εννοείς; Ελεύθερη είμαι. Ελεύθερη να περνάω τον καιρό μου υπέροχα. Όλοι είναι ευτυχισμένοι σήμερα” (Huxley, 1991, 94).

Στο 1984, τέλος, ο Orwell παρουσιάζει μια δυστοπική κοινωνία όπου το ολοκληρωτικό καθεστώς ασκεί απόλυτο έλεγχο στους πολίτες του, ακόμη και στο επίπεδο των σκέψεων και των συναισθημάτων τους. Το Κόμμα χρησιμοποιεί διάφορες πειθαρχικές τεχνικές, συμπεριλαμβανομένης της συνεχούς παρακολούθησης μέσω τηλεθονών, της αστυνομίας σκέψης

και της χειραγώγησης της γλώσσας (Νέα Ομιλία), για να δημιουργήσει “πειθήνια σώματα”. Επιπλέον, οι σκέψεις ελέγχονται από την αλλοίωση του παρελθόντος και των ιστορικών γεγονότων, έτσι ώστε να μην μπορεί ποτέ να αμφισβητηθεί η τρέχουσα ιδεολογία και οι άνθρωποι να απαλλαγούν από κάθε αμφισβητήσιμη σκέψη (Gerhard, 2012). Οι πολίτες στην Ωκεανία ρυθμίζουν τις συμπεριφορές τους και ακόμη και τις σκέψεις τους για να αποφύγουν να εντοπιστούν και να τιμωρηθούν από το Κόμμα. Η έννοια του “εγκλήματος της σκέψης” ενσαρκώνει την αυτοπειθαρχική φύση των “πειθήνιων σωμάτων”, καθώς τα άτομα φοβούνται τις συνέπειες της ύπαρξης ανεξάρτητων και επαναστατικών σκέψεων. Η σωματική και ψυχολογική καταπίεση που ασκείται από το Κόμμα οδηγεί στην εσωτερικευση των μηχανισμών ελέγχου, με αποτέλεσμα τα άτομα να γίνονται αυτορρυθμιζόμενα και υποτακτικά, παραδίδοντας ουσιαστικά το σώμα τους στην κρατική εξουσία. Όμως, η επαναστατικότητα του Γουίνστον σκιαγραφείται ακόμα και σε ανύποπτες στιγμές, όταν αναγνωρίζει την “προδοσία του ανθρώπινου σώματος”. Διαβάζουμε: “Σκέφτηκε ότι σε στιγμές κρίσης δεν αγωνίζεται κανείς ενάντια σ’ έναν εξωτερικό εχθρό, αλλά ενάντια στο ίδιο του το σώμα. [...] Στο πεδίο της μάχης, στο θάλαμο βασανιστηρίων, στο πλοίο που βυθίζεται, οι λόγοι για τους οποίους αγωνίζεσαι πάντα ξεχνιούνται, γιατί το σώμα διογκώνεται ώσπου να γεμίσει το σύμπαν, ενώ ακόμα κι όταν δεν έχεις παραλύσει από τον τρόμο ή δεν κλαις από τους πόνους, η ζωή είναι ανά πάσα στιγμή ένας αγώνας ενάντια στην πείνα ή στο κρύο ή στην αϋπνία, ενάντια σ’ ένα χαλασμένο στομάχι ή σ’ έναν πονόδοντο” (Orwell, 2020, 115), όπου ο πρωταγωνιστής του Orwell σχολιάζει τη σωματικότητα και την ευαλωτότητα αυτής, πέρα από κάθε εξωτερική επιβολή.

Συνολικά, λοιπόν, η έννοια του Foucault για τα “πειθήνια σώματα” προσφέρει ένα ερευνητικό εργαλείο μέσω του οποίου εξετάζονται οι ψυχολογικές και συμπεριφορικές πτυχές του ελέγχου στη δυστοπική λογοτεχνία. Αυτή η σύνδεση βοηθά να αποκαλυφθεί η σύνθετη σχέση μεταξύ σωματικότητας, εξουσίας, ελέγχου και αντίστασης σε δυστοπικούς κόσμους, καθώς παρά τις εξωτερικές πιέσεις και τους πειθαρχικούς μηχανισμούς, τα δυστοπικά μυθιστορήματα που μελετώνται υπογραμμίζουν την αδάμαστη φύση του ανθρώπινου πνεύματος, αποκαλύπτοντας τη δυνατότητα ατομικής δράσης απέναντι και στις πιο καταπιεστικές δομές.

---

7. Ο Freud και η ενόρμηση της ζωής

*Συχνά μέσα μου, η ικανοποίηση μιας επιθυμίας
αντιτίθεται στο συμφέρον.*

*Αλλά ενδίδω σ' αυτή
γιατί έγινε βάνουσα ο τελικός σκοπός μου.
Georges Bataille, Τα δάκρυα του έρωτα*

Στο δοκίμιο *Πέρα από την αρχή της ηδονής* και μετά τον αιματηρό και μακροχρόνιο Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, ο Freud (2011) ανανεώνει την θεωρία του περί ενστίκτων και εισάγει το ένστικτο του θανάτου ως την επιδίωξη του ατόμου να επιστρέψει στην ανόργανη κατάσταση. Ο πατέρας της ψυχανάλυσης αντιμετωπίζοντας το άτομο ως ένα σύστημα ενεργειών παρατηρεί πως οι άνθρωποι δεν υπάρχουν ανεξάρτητα από το υπόλοιπο ζωικό βασίλειο και επηρεάζονται από άγνωστες, ασυνείδητες ακόμα κι ανεξέλεγκτες δυνάμεις, από ερωτικά και επιθετικά ένστικτα ή εννομήσεις.

Οι θεωρίες του αποτέλεσαν το τρίτο μεγάλο πλήγμα στην ανθρώπινη φιλαυτία, μετά τον Κοπερνικό και τον Δαρβίνο, και εύστοχα ο Norman O. Brown θα σχολιάσει: “Για κάθε άνθρωπο που έχει αφοσιωθεί σοβαρά στη Δυτική παράδοση της ηθικολογίας και του ορθολογισμού, η άκαμπτη, ακλόνητη θεωρία των απόψεων του Freud αποτελεί οδυνηρή εμπειρία. Είναι εξευτελιστικό να παραδεχθείς την αποκρουστική πλευρά των μεγάλων ιδανικών... Ο Freud ως εμπειρία αποτελεί ένα δεύτερο προπατορικό αμάρτημα” (στο Pervin & John, 2001, 115). Πριν το 1920, στις θεωρίες του Freud κυριαρχούσε η αρχή της ηδονής, σύμφωνα με την οποία οι άνθρωποι αναζητούν την αχαλίνωτη ικανοποίηση κάθε επιθυμίας αλλά στην προσπάθειά τους αυτή έρχονται αντιμέτωποι με τις επιταγές και τους περιορισμούς της κοινωνίας και του εξωτερικού κόσμου. Έτσι, σύμφωνα με τον Freud, η πολιτισμική παραγωγικότητα προκύπτει από εκδηλώσεις της σεξουαλικής και της επιθετικής ενέργειας που δεν εκδηλώνεται διαφορετικά, υπακούοντας την αρχή της πραγματικότητας. Η καταπιεσμένη αυτή ενέργεια θα οδηγήσει στη συγγραφή του βιβλίου *Ο Πολιτισμός ως Πηγή Δυστυχίας* (1930), όπου μεταξύ άλλων τονίζεται η ύπαρξη μιας ισχυρής επιθυμίας για επιθετικότητα, ως μέρος των ενστίκτων (Pervin & John, 2001).

Στο τελευταίο στάδιο της ανάπτυξης της θεωρίας του Freud εισάγονται, λοιπόν, τα ένστικτα της ζωής, που ταυτίζονται με τον Έρωτα και τα ένστικτα του θανάτου. Πριν τα διαφοροποιήσει, ο Freud θα τονίσει επανειλημμένα την κοινή τους φύση αλλά θα ισχυριστεί πως τα ένστικτα της ζωής επιβάλλονται στα ένστικτα του θανάτου καθώς “τα πρώτα δεν παύουν να αντιδρούν στην κάθοδο

προς τον θάνατο και να την καθυστερούν: οι απαντήσεις του Έρωτα, των σεξουαλικών ενστίκτων, δημιουργούν καινούργιες εντάσεις. Ο αναπαραγωγικός τους ρόλος αρχίζει με την απομάκρυνση των σπερματοκυττάρων από τον οργανισμό και το σχηματισμό από αυτά δύο κυτταρικών σωμάτων και συνεχίζεται με τη δημιουργία και διατήρηση όλο και μεγαλύτερων μονάδων ζωής. Έτσι κερδίζουν, ενάντια στο θάνατο, τη δυνατότητα της αθανασίας της ζώσας ύλης” (Freud στο Marcuse, 1981, 37). Ο Marcuse (1981, 36), ωστόσο, καταλήγει πως “η υπέρτατη σχέση μεταξύ Έρωτα και Θανάτου παραμένει σκοτεινή”.

Στα περιβάλλοντα των δυστοπιών, ο θάνατος μιας ανθρωπινότητας όπως τη γνωρίζουμε, μέσα από μια διεσταλμένη αρχή της πραγματικότητας, εξωθημένης στα άκρα, ισοδυναμεί με κατακερματισμό της συναισθηματικής ή σεξουαλικής έκφρασης των μελών της κοινωνίας, προκειμένου να διατηρηθεί μια σταθερότητα.

Αυτή η σταθερότητα, ωστόσο, δεν μπορεί να είναι παρά ένας σύντομος μετεωρισμός, εφόσον η ομοιοστατική τάση των ανθρώπων τείνει προς τη ζωή, μέσα από τη διαιώνιση του είδους, ακόμα κι αν αυτή ενδύεται με συναισθηματισμούς ή τρυφερές εκδηλώσεις. Έτσι οι πρωταγωνιστές των δυστοπικών μυθιστορημάτων, μπροστά στην απειλή της ίδιας τους της φύσης και στον παντελή παραγκωνισμό των συναισθηματικών τους αναγκών, ξεσηκώνονται και επαναστατούν με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, με απώτερο σκοπό τη μείωση της έντασης και την επίτευξη ικανοποίησης και ευχαρίστησης, ακολουθώντας τις επιταγές των κυρίαρχων ενστίκτων τους.

---

8. Ο Marcuse και η έννοια της “πλεονάζουσας απόθησης”

*Η εντεινόμενη πρόοδος φαίνεται να είναι δεμένη
με εντεινόμενη ανελευθερία.*

Herbert Marcuse, Έρωσ και πολιτισμός

Το *Έρωσ και Πολιτισμός* γράφτηκε από τον Herbert Marcuse και δημοσιεύτηκε το 1955. Πρόκειται για ένα σημαντικό έργο που διερευνά τη διασταύρωση ψυχολογίας, φιλοσοφίας και κοινωνικής θεωρίας. Στο κείμενο αυτό, ο Marcuse (1981) εμβαθύνει στη διαλεκτική σχέση μεταξύ της ανθρώπινης σεξουαλικότητας, της ατομικής απελευθέρωσης και των κοινωνικών κανόνων. Αντλώντας έμπνευση τόσο από τη φροϋδική ψυχανάλυση όσο και από τη μαρξιστική σκέψη, ο Γερμανός θεωρητικός, φιλόσοφος και κοινωνιολόγος υποστηρίζει ότι οι παραδοσιακές κοινωνικές δομές και οι δυνάμεις καταστολής αναστέλλουν την πραγματική ανθρώπινη ελευθερία και εμποδίζουν την πραγματοποίηση μιας πραγματικά αρμονικής ύπαρξης. Εισάγει την έννοια της “πλεονάζουσας απόθησης”, προτείνοντας ότι οι σύγχρονες κοινωνίες καταστέλλουν υπερβολικά τα φυσικά ένστικτα, οδηγώντας σε νευρώσεις και τη διαιώνιση καταπιεστικών συστημάτων. Αναφέρει πως το “σεξουαλικό ένστικτο δεν έχει εξωτερικούς χρονικούς και χωρικούς περιορισμούς στο υποκείμενο και στο αντικείμενό του” και πως “η κοινωνική οργάνωση του σεξουαλικού ενστίκτου απαγορεύει σαν διαστροφές όλες ουσιαστικά τις εκδηλώσεις του που δεν εξυπηρετούν ή δεν προετοιμάζουν τον διαιωνιστικό ρόλο” (Marcuse, 1981, 57) και εμποδίζουν την αύξηση του πολιτισμού. Ο Marcuse οραματίζεται έναν ριζικό μετασχηματισμό της κοινωνίας που αξιοποιεί και ανακατευθύνει τις λιβιδινικές ενέργειες των ατόμων προς μια απελευθερωμένη και δημιουργική ύπαρξη. Προτείνει τη δυνατότητα μιας “ερωτικής ουτοπίας” όπου ο αισθησιασμός, η επιθυμία και η αυθεντική αυτοέκφραση ανθίζουν μέσα σε ένα πλαίσιο συλλογικής ευθύνης και αρμονίας. Το *Έρωσ και Πολιτισμός* αμφισβητεί καθιερωμένα παραδείγματα που σχετίζονται με την επικρατούσα κατανόηση της ανθρώπινης φύσης και των κοινωνικών κανόνων και προσφέρει μια προκλητική εξερεύνηση των δυνατοτήτων για ατομική και συλλογική χειραφέτηση μέσω μιας επανασχεδιασμένης σχέσης με την ανθρώπινη επιθυμία και τις δυνάμεις του έρωτα. Διαβάζουμε στο κείμενο “η ωρίμανση του οργανισμού συνεπάγεται την κανονική και φυσική ωρίμανση της ηδονής” (Marcuse, 1981, 47)

Εμβαθύνοντας στην έννοια της “πλεονάζουσας απόθησης”, αντιλαμβανόμαστε γιατί αποτελεί κεντρική ιδέα στην κριτική του Marcuse για τις σύγχρονες βιομηχανικές κοινωνίες και τον

αντίκτυπό τους στην ανθρώπινη ψυχολογία και την ατομική ελευθερία, αλλά και τη σύνδεσή της με τις έννοιες της ουτοπίας και της δυστοπίας. Πιο συγκεκριμένα, η “πλεονάζουσα απόθεση” αναφέρεται στην υπερβολική και περιττή καταπίεση των ανθρώπινων ενστίκτων και επιθυμιών πέρα από αυτό που απαιτείται για τη λειτουργία και τη σταθερότητα της κοινωνίας. Ο Marcuse δανείζεται την ιδέα από τη θεωρία της καταστολής του Sigmund Freud, η οποία προτείνει ότι η κοινωνία περιορίζει και ελέγχει τις ανθρώπινες επιθυμίες για τη διατήρηση της κοινωνικής τάξης. Ωστόσο, ο Marcuse επεκτείνει αυτή την έννοια υποστηρίζοντας ότι οι σύγχρονες βιομηχανικές κοινωνίες υπερβαίνουν τον απαραίτητο έλεγχο των ενστίκτων, οδηγώντας σε μια εντατική καταστολή της ατομικής ελευθερίας και δημιουργικότητας. Σύμφωνα με τον φιλόσοφο, οι βιομηχανοποιημένες κοινωνίες επιβάλλουν ένα σύστημα αξιών, κανόνων και δομών που καταστέλλουν τα φυσικά ανθρώπινα ένστικτα, ιδιαίτερα τις σεξουαλικές και λιβιδινικές επιθυμίες. Αυτή η υπερβολική καταστολή δημιουργεί μια διάχυτη αίσθηση δυσαρέσκειας μεταξύ των ατόμων, οδηγώντας σε μια σειρά ψυχολογικών και συναισθηματικών συγκρούσεων. Η “πλεονάζουσα απόθεση” θεωρείται εργαλείο κοινωνικού ελέγχου, που επιβάλλεται μέσω διαφόρων μηχανισμών όπως ο καταναλωτισμός, οι εργασιακές ρουτίνες και οι πολιτισμικοί κανόνες. Ως συνέπεια, ο Marcuse υποστηρίζει ότι η “πλεονάζουσα απόθεση” οδηγεί σε μια κομφορμιστική και κατασταλτική κοινωνία που αναστέλλει το πραγματικό ανθρώπινο δυναμικό. Δημιουργεί ένα πλεόνασμα απογοητευμένων ενεργειών που διαφορετικά θα μπορούσαν να διοχετευθούν σε δημιουργικές και απελευθερωτικές δραστηριότητες. Αυτό το πνίξιμο των αυθεντικών επιθυμιών οδηγεί σε μια μονοδιάστατη κοινωνία όπου οι εναλλακτικές δυνατότητες και διαφορετικοί τρόποι ύπαρξης αποδυναμώνονται προς όφελος του κατεστημένου.

Ο Marcuse υποστηρίζει πως η ανθρωπότητα οφείλει να απελευθερωθεί από την “πλεονάζουσα απόθεση” και για να καταστεί αυτό εφικτό απαιτείται ένας ριζικός μετασχηματισμός της κοινωνίας. Ο ίδιος οραματίζεται μια εναλλακτική πραγματικότητα όπου οι ατομικές επιθυμίες γαλουχούνται και ενσωματώνονται σε ένα πλαίσιο συλλογικής ευθύνης. Αυτή η αναδιαμόρφωση θα οδηγούσε, όπως προαναφέραμε, σε μια “ερωτική ουτοπία”, όπου ο αισθησιασμός, η δημιουργικότητα και οι γνήσιες ανθρώπινες σχέσεις έχουν προτεραιότητα έναντι του υλισμού και του κοινωνικού κομφορμισμού.

Η έννοια της “πλεονάζουσας απόθεσης” ευθυγραμμίζεται με την ευρύτερη κριτική του Marcuse για τις προηγμένες καπιταλιστικές κοινωνίες, η οποία, όπως υποστηρίζει, δημιουργεί μια μορφή αλλοτρίωσης που απομακρύνει τα άτομα από τον αυθεντικό τους εαυτό. Η έμφαση που δίνει ο

καπιταλισμός στην παραγωγικότητα και την κατανάλωση διαιώνίζει έναν κύκλο “πλεονάζουσας απώθησης”, εκτρέποντας τις ανθρώπινες ενέργειες μακριά από την γνήσια ανθρώπινη απελευθέρωση.

8.1 Η έννοια της “πλεονάζουσας απόθησης” του Marcuse στη δυστοπική λογοτεχνία

Η έννοια της “πλεονάζουσας απόθησης” που προτείνεται από τον Herbert Marcuse στο *Έρως και Πολιτισμός* μπορεί να συνδεθεί στενά με θέματα που συχνά διερευνώνται στη δυστοπική λογοτεχνία. Τα δυστοπικά μυθιστορήματα, όπως ήδη αναλύσαμε, συχνά απεικονίζουν κοινωνίες που χαρακτηρίζονται από ακραίο έλεγχο και καταστολή των ατομικών επιθυμιών και ελευθεριών. Αυτός ο έλεγχος εκτείνεται πέρα από αυτό που είναι απαραίτητο για τη διατήρηση της τάξης, θυμίζοντας την έννοια του Marcuse για την “πλεονάζουσα απόθηση”. Σε δυστοπικούς κόσμους όπως το *1984* του George Orwell, τον *Θαυμαστό Καινούργιο Κόσμο* του Aldous Huxley ή το *Εμείς* του Yevgeny Zamyatin, που μελετάμε στο παρόν κείμενο, οι πολίτες υπόκεινται σε συνεχή παρακολούθηση, ψυχολογική χειραγώγηση και αυστηρούς κοινωνικούς κανόνες που καταστέλλουν τα φυσικά τους ένστικτα και επιθυμίες. Ο υπερβολικός έλεγχος χρησιμεύει στη διατήρηση της κυριαρχίας του κυβερνώντος καθεστώτος και περιορίζει την προσωπική ελευθερία.

Οι δυστοπικές αφηγήσεις συχνά διερευνούν την καταστολή της ατομικότητας και της συναισθηματικής έκφρασης, αντικατοπτρίζοντας τα αποτελέσματα της “πλεονάζουσας απόθησης”. Σε αυτές τις κοινωνίες, οι συναισθηματικές και πνευματικές εμπειρίες είναι περιορισμένες ή ρυθμισμένες, οδηγώντας σε έλλειψη γνήσιων ανθρώπινων συνδέσεων και αυτοεκπλήρωσης. Η ιδέα του Marcuse ευθυγραμμίζεται με την απεικόνιση χαρακτήρων που αγωνίζονται να βρουν αυθεντική αυτοέκφραση και συναισθηματική σύνδεση σε δυστοπικά περιβάλλοντα. Έπειτα, πολλοί δυστοπικοί πρωταγωνιστές ξεκινούν ένα ταξίδι για να απελευθερώσουν τους εαυτούς τους και τις κοινωνίες τους από καταπιεστικά καθεστάτα. Η έκκληση του Marcuse για μετασχηματισμό της κοινωνίας ώστε να ξεπεραστεί η “πλεονάζουσα απόθηση” αντηχεί σε αυτές τις αφηγήσεις. Χαρακτήρες όπως ο Γούνιστον Σμιθ στο *1984* ή ο Τζον ο Άγριος στον *Θαυμαστό Καινούργιο Κόσμο* προσπαθούν να απελευθερωθούν από τους περιορισμούς των δυστοπικών κόσμων τους, αναζητώντας γνήσιες ανθρώπινες εμπειρίες και προσωπική απελευθέρωση.

Η δυστοπική λογοτεχνία συχνά αμφισβητεί τους κοινωνικούς κανόνες και διερευνά εναλλακτικές δυνατότητες για τις ανθρώπινες επιθυμίες και σχέσεις. Η ιδέα του Marcuse να ανακατευθύνει τις λιβιδινικές ενέργειες προς μια “ερωτική ουτοπία” παραλληλίζεται με τη λαχτάρα των χαρακτήρων για μια πιο αυθεντική και ουσιαστική ύπαρξη πέρα από τα όρια των κατασταλτικών κοινωνιών τους. Τα δυστοπικά μυθιστορήματα προσφέρουν μια κριτική στα ασφυκτικά αποτελέσματα της καταστολής κάθε πηγαία ανθρώπινης έκφρασης και προτρέπουν τους αναγνώστες να εξετάσουν

δυνατότητες για εναλλακτικούς τρόπους ζωής. Εν τέλει, η δυστοπική λογοτεχνία χρησιμεύει ως προειδοποιητικός προβληματισμός για τις σύγχρονες κοινωνικές τάσεις και τις πιθανές συνέπειες της ανεξέλεγκτης καταστολής. Η ιδέα του Marcuse υπογραμμίζει τους κινδύνους που υπάρχουν από το να επιτρέπεται η υπερβολική καταστολή, καθώς μπορεί να οδηγήσει σε εκτεταμένη δυσaréσκεια και κοινωνική αναταραχή.

Συμπερασματικά, η έννοια της “πλεονάζουσας απόθησης” μπορεί να θεωρηθεί ως ένα θεωρητικό εργαλείο μέσω του οποίου μπορεί κανείς να αναλύσει και να κατανοήσει τη δυναμική του ελέγχου, της καταστολής και της απελευθέρωσης στη δυστοπική λογοτεχνία. Ρίχνει φως στις ψυχολογικές και κοινωνικοπολιτικές διαστάσεις αυτών των αφηγήσεων, τονίζοντας τη σημασία της επίτευξης ισορροπίας μεταξύ της κοινωνικής τάξης και της ατομικής αυτονομίας. Στη σφαίρα της δυστοπικής λογοτεχνίας, τα θέματα της σεξουαλικότητας και της αγάπης λειτουργούν ως ισχυροί παράγοντες απελευθέρωσης, απηχώντας τη θεωρία της “πλεονάζουσας απόθησης” του Herbert Marcuse. Καθώς οι πρωταγωνιστές περιηγούνται σε κατασταλτικές κοινωνίες, οι αυθεντικές τους εκφράσεις αγάπης και σεξουαλικής επιθυμίας ανατρέπουν τους καταπιεστικούς κανόνες, πυροδοτώντας αντίσταση και εμπνέοντας συλλογική δράση. Μέσα από γνήσιες συνδέσεις, οι χαρακτήρες βιώνουν συναισθηματική και ψυχολογική απελευθέρωση, αντιμετωπίζοντας τη συναισθηματική καταστολή που είναι εγγενής στα δυστοπικά καθεστώτα. Αυτές οι σχέσεις σφυρηλατούν “συμμαχίες” που αμφισβητούν το κοινωνικό γίγνεσθαι και προωθούν τη δημιουργική μεταμόρφωση, ενώ συμβολίζουν την ελευθερία και επιβεβαιώνουν τον ατομικισμό. Αγκαλιάζοντας τις επιθυμίες τους, οι χαρακτήρες ανακτούν την αυθεντικότητά τους, ανακατευθύνοντας τις λιβιδινικές ενέργειες προς μια μεταμορφωτική διαδρομή. Στην ουσία, η απελευθέρωση που εκκινεί από το σεξ και την αγάπη ευθυγραμμίζεται με το κάλεσμα του Marcuse για απελευθέρωση από την “πλεονάζουσα απόθηση”, επαναπροσδιορίζοντας τα περιγράμματα της προσωπικής και κοινωνικής αυτονομίας στα δυστοπικά τους τοπία.

Συμπεράσματα

*“Τι’ αυτό ήρθαμε στον κόσμο,
για να ερωτευτούμε τρελά μέχρι θανάτου.
Αν και ποτέ δεν γίνεται έτσι,
από άλλα πράγματα πεθαίνουμε, όχι από έρωτα”.*

Vilas, Τα φιλιά

Στην παρούσα εργασία μελετήθηκε ο ρόλος του έρωτα και του σεξ στις λογοτεχνικές δυστοπίες, με χαρακτηριστικά παραδείγματα τα κείμενα των Zamyatin, Huxley και Orwell του 20ου αιώνα. Στους δυστοπικούς κόσμους που οραματίστηκαν οι τρεις τους, τα θέματα του έρωτα και της σεξουαλικότητας εμφανίζονται ως ισχυρά εργαλεία αντίστασης και επανάστασης ενάντια στα καταπιεστικά καθεστώτα που απεικονίζονται στα έργα τους. Μέσα από τον φακό των θεωριών του Sigmund Freud και της επιστήμης της ψυχολογίας γενικότερα, της έννοιας της “πλεονάζουσας απόθησης” του Herbert Marcuse και των “πειθήνιων σωμάτων” του Michel Foucault, έγινε προσπάθεια να φωτιστούν οι μεταμορφωτικές δυνατότητες των συναισθημάτων, του έρωτα και της σεξουαλικότητας σε αυτές τις αφηγήσεις. Συμμετέχοντας σε πράξεις γνήσιας αγάπης και αναζητώντας την ανεμπόδιση σεξουαλικότητα, οι πρωταγωνιστές των σύγχρονων δυστοπικών μυθοπλασιών αμφισβητούν την απανθρωποποίηση που διαιωνίζεται από τις αντίστοιχες καταπιεστικές κοινωνίες τους. Οι αφηγήσεις των Zamyatin, Huxley και Orwell υπογραμμίζουν τη διαρκή δύναμη της ανθρώπινης σύνδεσης, της επιθυμίας και του φυσικού σώματος μπροστά ακόμη και στους πιο τρομερούς μηχανισμούς ελέγχου της κοινωνίας, προσφέροντας ένα οδυνηρό σχόλιο στη διαρκή ανθρώπινη αναζήτηση για ελευθερία και αυθεντικότητα μέσω της αγάπης, του έρωτα και της σεξουαλικότητας. Ταυτόχρονα υποδεικνύουν πώς το οικείο και το προσωπικό μπορούν να αξιοποιηθούν ως παράγοντες βαθιάς κοινωνικής και πολιτιστικής αναταραχής.

Μέσα από έννοιες, θεωρίες και λογοτεχνικά παραδείγματα, λοιπόν, προβλήθηκε το πανανθρώπινο θέμα του έρωτα και της επαναστατικής του διάστασης. Στον Zamyatin δηλώνεται ξεκάθαρα πως πρόκειται για μια πυρηνική επαναστατική πράξη που εναντιώνεται σε κάθε σύστημα εχθρικό προς τη ζωή. Τα “πειθήνια σώματα” του Foucault έχουν καταστεί τις λιβιδινικές ενέργειές τους προς όφελος της καταπιεστικής κοινωνίας, σύμφωνα με τον Marcuse και την έννοια που εισήγαγε περί “πλεονάζουσας απόθησης”. Η απελευθέρωση είναι εφικτή με την αφύπνιση των συναισθημάτων και της σεξουαλικότητας που με τον ένα ή με τον άλλο τρόπο επιχειρείται στα αντιπροσωπευτικά λογοτεχνικά κείμενα της εργασίας. Ο Manuel Vilas, ποιητής και πεζογράφος από την Ισπανία,

γράφει στο βιβλίο του *Τα φιλιά* “Πιστεύω στον έρωτα. Είναι μια δύναμη που δεν προέρχεται απ’ την τύχη, αλλά απ’ την τάξη με την οποία η φύση ή η ίδια η αδηφαγία της φύσης θέλησε να έρθει σ’ εμάς” (Vilas, 2023, σ.44). Μια καθοριστική συνάντηση με την ίδια μας τη φύση, λοιπόν, που δεν ολοκληρώνεται -όπως συμβαίνει στις δυστοπίες- δεν μπορεί παρά να δημιουργεί “πειθήνια σώματα” και απανθρωποποιημένες κοινωνίες. Στο ίδιο λογοτεχνικό έργο, γραμμένο εν τω μέσω της πρώτης καραντίνας λόγω της πανδημίας του Covid-19, διαβάζουμε: “Οι ερωτευμένοι δεν έχουν χρόνο να αφιερώσουν στον κόσμο. Εγώ θέλω να γίνω ένας απ’ αυτούς, ακόμα κι αν είναι επειδή επιθυμώ να ερωτευτώ. Θέλω να πω στους σημερινούς, ακόμα και στους αυριανούς, επαναστάτες: είναι θαυμάσια η επανάστασή σας, αλλά δεν θα καταφέρω να σας συνοδεύσω, δεν έχω χρόνο, δεν έχω ούτε πέντε λεπτά ελεύθερα. Γιατί; θα με ρωτούσε ο αρχηγός. Διότι είμαι ερωτευμένος” (Vilas, 2023, σ.32). Διότι είναι ήδη επαναστάτης, με τον τρόπο του Zamyatin, του Huxley ή του Orwell. Είναι ήδη επαναστάτης για τον Freud και τον Marcuse, θα απαντούσαμε εμείς.

Υπό το πρίσμα διαφορετικών θεωριών της επιστήμης της ψυχολογίας, παρουσιάστηκε η δυναμική των ενστικτών της ζωής (Έρωτα), τα οποία κατά τον Freud επιβάλλονται στα ένστικτα του θανάτου και οδηγούν τους ήρωες των μυθιστορημάτων σε επαναστάσεις και ρήξεις με την δυστοπική πραγματικότητα που τους έχει επιβληθεί. Έπειτα, με τη συμβολή της κλασικής εξαρτημένης μάθησης, παρατηρήθηκε πόσο δυνατή μπορεί να καταστεί η επιρροή του περιβάλλοντος και να οδηγήσει σε μαθημένες συμπεριφορές, οι οποίες εύκολα ελέγχονται από Μεγάλους Αδερφούς και Ευεργέτες. Και, παρόλο που το κάθε λογοτεχνικό έργο διαφοροποιείται σε πολλά σημεία, ως κοινός παρονομαστής προκύπτει η ανάγκη να εκδηλωθεί η ανθρώπινη φύση σε όλο της το εύρος, με τη λογική και το συναίσθημα. Ο έρωτας λειτουργεί καταλυτικά στην εξέλιξη της πλοκής και πρωταγωνιστεί ξεκάθαρα ή υποφώσκει στις προθέσεις και τις ενστικτώδεις επιθυμίες των ηρώων. Η υποτίμηση του συναισθηματικού κόσμου οδηγεί σε κοινωνίες αυταρχικές, σε καθεστώτα ολοκληρωτικά, σε περιβάλλοντα αποστειρωμένα και με αυτή την έννοια απάνθρωπα. Ο Giorgio Agamben, εκκινώντας από την πανδημία του Covid-19, μιλά για τη γυμνή ζωή που οι άνθρωποι προσπαθούν να διατηρήσουν με κάθε κόστος, έστω κι αν αυτό περιλαμβάνει τη στέρηση ενός τεράστιου ποσοστού ελευθερίας και κοινωνικής ζωής και αναρωτιέται τι είναι μια κοινωνία που δεν έχει άλλη αξία από την επιβίωση. Η γυμνή ζωή, συνεχίζει, δεν είναι “κάτι που ενώνει τους ανθρώπους, αλλά κάτι που τους τυφλώνει και τους χωρίζει” (Agamben, 2020, σ.24). Στις 06.11.2020, ο Ιταλός φιλόσοφος (Agamben, 2020, στο οπισθόφυλλο) θα γράψει το παρακάτω ποίημα με τίτλο *Καταργείται η αγάπη* που αποδεικνύει το δυστοπικό της κατάστασής μας:

*Καταργείται η αγάπη
στο όνομα της υγείας
έπειτα θα καταργηθεί και η υγεία*

*Καταργείται η ελευθερία
στο όνομα της ιατρικής
έπειτα θα καταργηθεί και η ιατρική*

*Καταργείται ο άνθρωπος
στο όνομα της ζωής
έπειτα θα καταργηθεί και η ζωή*

*Καταργείται η αλήθεια
στο όνομα της πληροφόρησης
αλλά δεν καταργείται η πληροφόρηση*

*Καταργείται το σύνταγμα
στο όνομα της έκτακτης ανάγκης
αλλά δεν καταργείται η έκτακτη ανάγκη*

Μια σύγχρονη δυστοπία, προσωπικά βιωμένη από τον καθένα στην πρόσφατη παγκόσμια ιστορία, δύναται να αποκαλύψει κατά πόσο το ένστικτο της ζωής και του έρωτα μπόρεσε να ανακουφίσει από την ατμόσφαιρα θανάτου που επικράτησε σε ολόκληρο τον πλανήτη για αρκετούς μήνες. Ταυτόχρονα, αριστουργήματα κλασικά ή πιο σύγχρονα προβληματίζουν και προειδοποιούν, προσφέροντας όλη την απόλαυση που η λογοτεχνία έχει την ικανότητα να δημιουργεί, μέσα από ψυχογραφήματα ανθρώπων και ολόκληρων κοινωνιών.

Επιχειρώντας, λοιπόν, να απαντήσουμε στο αρχικό ερώτημα, αν και κατά πόσο ο έρωτας είναι καταστροφή ή ανατροπή στις λογοτεχνικές δυστοπίες, γίνεται φανερό πως η καταστροφή αφορά στους ήρωες της μυθοπλασίας ενώ η ανατροπή και η αποδόμηση των καταπιεστικών κοινωνιών λειτουργεί με τέτοιο δυναμικό τρόπο που ταρακουνά συθέμελα τον αναγνώστη. Κι εδώ ακριβώς συμπυκνώνεται η αποφλιστική δράση της λογοτεχνίας.

Λογοτεχνικά κείμενα που μελετήθηκαν:

- Huxley, A. (1991). *Θαυμαστός Καινούργιος Κόσμος*, μτφρ. Ανδρέας Αποστολίδης, Εκδόσεις Μέδουσα, Αθήνα. (το πρωτότυπο έργο γράφτηκε το 1932).
- Orwell, G. (2020). *1984 (Χίλια Εννιακόσια Οδγόντα Τέσσερα)*, μτφρ. Νίνα Μπάρτη, Εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα. (το πρωτότυπο έργο γράφτηκε το 1949).
- Zamyatin, Y. (χ.χ.). *Εμείς*, μτφρ. Ειρήνη Κουσκουμβεκάκη, Εκδόσεις Εξάρχεια, Αθήνα. (το πρωτότυπο έργο γράφτηκε το 1921 και εκδόθηκε το 1924)

Βιβλιογραφία:

Agamben, G. (2020). *Που βρισκόμαστε; Η Επιδημία ως Πολιτική*, μτφρ. Παναγιώτης Καλαμαράς, Τάσος Θεοφιλογιαννάκος, Εκδόσεις Αλήστου Μνήμης, Αθήνα.

Barthes, R. (1977). *Αποσπάσματα ερωτικού λόγου*, μτφρ. Βασίλης Παπαβασιλείου, Εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα.

Booker, M. K. (1994). *The Dystopian Impulse in Modern Literature: Fiction as Social Criticism*. London: Greenwood Press.

Bataille, G. (1981) *Τα δάκρυα του έρωτα*, μτφρ. Ιουλία Φωτοπούλου, Εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα. (το πρωτότυπο έργο γράφτηκε το 1961).

Baudelaire, Ch. (1994). *Αποφθέγματα παρηγοριάς για τον έρωτα*, μτφρ. Στέργιος Βαρβαρούσης, Εκδόσεις Ερατώ, Αθήνα. (το πρωτότυπο έργο γράφτηκε το 1846).

Carson, A. (2019). *Έρωσ ο Γλυκόπικρος, Δοκίμιο για το ερωτικό παράδοξο στην κλασική παράδοση*, μτφρ. Μελετιλίδου Ανδρονίκη, Εκδόσεις Δώμα, Αθήνα. (το πρωτότυπο έργο γράφτηκε το 1986).

- Γεννά, Α. (2007). *Θεωρία και Πράξη της Ανάλυσης της Συμπεριφοράς*, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα
- Γουντ, Τζ. (2023). *Πώς δουλεύει η λογοτεχνία*, μτφρ. Κώστας Σπαθαράκης, Εκδόσεις Αντίποδες, Αθήνα
- Dikiciler, M. (2017). *Suppression of Sexuality and Gender in Dystopias: George Orwell's Nineteen Eighty-Four, Anthony Burgess's The Wanting Seed and Iain Banks's The Wasp*. Master's thesis. Hacettepe University.
- Fokkema, D. (2011). *Utopias, Dystopias, and Their Hybrid Variants in Europe and America since World War I*. In *Perfect Worlds: Utopian Fiction in China and the West* (pp. 345–398). Amsterdam University Press. <http://www.jstor.org/stable/j.ctt46mwnv.20>
- Foucault, M. (2011). *Επιτήρηση και Τιμωρία: Η Γέννηση της Φυλακής*, μτφρ. Τάσος Μπετζέλος, Εκδόσεις Πλέθρον, Αθήνα. (το πρωτότυπο έργο γράφτηκε το 1975).
- Freud, S. (2011). *Πέρα από την αρχή της ηδονής*, μτφρ. Νίκη Μυλωνά, Εκδόσεις Ελληνική Παιδεία, Αθήνα. (το πρωτότυπο έργο γράφτηκε το 1920).
- Gerhard, J. (2012). *Control and resistance in the dystopian novel: a comparative analysis*.
- Goethe, J.W. (2010) *Τα πάθη του νεαρού Βέρθερου*, μτφρ. Στέλλα Νικολούδη, Εκδόσεις Άγρα, Αθήνα. (το πρωτότυπο έργο γράφτηκε το 1774).
- Jacobs, N. (2007). *Dissent, Assent, and the Body in Nineteen Eighty-Four*. *Utopian Studies*, 18(1), 3–20. <http://www.jstor.org/stable/20719844>
- Καρακάση, Α., Σπυριδοπούλου, Μ., & Κοτελίδης, Γ. (2015). *Ιστορία και θεωρία των λογοτεχνικών γενών και ειδών*. Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα. ΣΕΑΒ, Κάλλιπος.
- Kennedy, X.J., Gioia, D. (1999). *Literature: An Introduction to Fiction, Poetry and Drama*. Seventh Edition, Longman.

Marcuse, H. (1981). *Έρωτας και Πολιτισμός*, μτφρ. Ιορδάνης Αρζόγλου, Εκδόσεις Κάλβος, Αθήνα. (το πρωτότυπο έργο γράφτηκε το 1955).

Minárik, M. (2009). *Development of British Dystopian Literature*. Bachelor's diploma thesis. Masaryk University.

Pervin, L. A. & John, O. P. (2001). *Θεωρίες της Προσωπικότητας: Έρευνα και Εφαρμογές*, μτφρ. Αρχοντούλα Αλεξανδροπούλου, Ευγενία Δασκαλοπούλου, Εκδόσεις Τυπωθήτω, Αθήνα.

Pospíšil, J. (2016). *The historical development of dystopian literature*. *Palacky University in Olomouc*.

Ποταμιάνος, Γ. (2002). *Θεωρίες Προσωπικότητας και Κλινική Πρακτική*, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.

Recalcati, M. (2020). *Κράτα το φιλί, Σύντομα μαθήματα για τον Έρωτα*, μτφρ. Χρήστος Πονηρός, Εκδόσεις Κέλευθος, Αθήνα. (το πρωτότυπο έργο γράφτηκε το 2019.)

Roth, Ph. (2012). *Το ζώο που ξεψυχά*, μτφρ. Γιώργος Τσακνιάς, Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα. (το πρωτότυπο έργο γράφτηκε το 2001).

Schopenhauer, A. (2009). *Μεταφυσική του Έρωτα*, μτφρ. Η. Π. Νικολούδης, Εκδόσεις Ροές, Αθήνα. (το πρωτότυπο έργο γράφτηκε το 1812).

Stenhal, (2009). *Περί Έρωτος*, μτφρ. Έφη Κορομηλά, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα. (το πρωτότυπο έργο γράφτηκε το 1820).

Vilas, M. (2023). *Τα φιλιά*, μτφρ. Νάννα Παπανικολάου, Εκδόσεις Ίκαρος, Αθήνα. (το πρωτότυπο έργο γράφτηκε το 2021).